

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**TÜRKİYE'DE EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLAR
VE
İKTİSADİ KALKINMADA EĞİTİMİN ROLÜ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

AYŞE AKTAŞ EROĞLU

106 985

106 985

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. F. NURAY ALTUĞ

İSTANBUL-2001

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL VE TABLOLAR	vi
-------------------------	----

KISALTMALAR	viii
-------------------	------

GİRİŞ	1
-------------	---

I. EĞİTİMİN İÇERİĞİ VE İKTİSADİ AÇIDAN EĞİTİM	4
---	---

1.1.Eğitimin Tanımı	4
1.2.Eğitimin Önemi ve Amaçları	5
1.3.Eğitim Hizmetlerinin Sağladığı Faydalar	7
1.4.Eğitim Hakkı ve Eğitimin Devlet Eliyle Yürütülmesinin Nedenleri	9
1.5.Eğitim Yatırımları-Eğitim Harcamaları İlişkisi	13
1.5.1. Ekonomik Açıdan Eğitim	13
1.5.2. Eğitim Harcamaları Niçin Yatırım Kabul Edilir? (Eğitimin Tüketim ve Yatırım Özelliği)	17
1.6.Eğitim Harcamaları ve Eğitimin Maliyeti (Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti)	19
1.7.Eğitim ve Kaynak Dağılımı	21
1.8.Eğitim – İktisadi Verimlilik İlişkisi	23
1.9.Eğitimin Planlanması	27
1.9.1. Planlama Kavramı ve İktisadi Planlama	27
1.9.2. Eğitim Planlaması Nedir?	28
1.9.3. Gelişmiş Ülkelerde Eğitim Planlaması	33
1.9.4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Eğitim Planlaması	35

II. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE KALKINMA PLANLARINDA EĞİTİM 37

2.1.Genel Olarak Türk Eğitim Sisteminin Yapısı	37
2.1.1. Örgün Eğitim	39
2.1.1.1. Okulöncesi Eğitim	39
2.1.1.2. İlköğretim	40
2.1.1.3. Ortaöğretim	40
2.1.1.4. Yükseköğretim	41
2.1.2. Yaygın Eğitim	42
2.2. Cumhuriyetten Günümüze Milli Eğitimde Sayısal Gelişmeler	44
2.3. Kalkınma Planlarında Eğitim	47
2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	51
2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1973)	54
2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	57
2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	61
2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	62
2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	66
2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	66
2.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	67

III. TÜRKİYE'DE EĞİTİM HARCAMALARI VE EĞİTİMİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ 69

3.1. Eğitime Yapılan Kamu Harcamaları ve Diğer Ülkeler İle Karşılaştırılması	69
3.2. Eğitime Ayrılan Kaynaklar İçinde Yatırım Harcamalarının Payı	74
3.3. Milli Eğitime Ayrılan Personel Harcamaları	75
3.4. Eğitime Yapılan Halk Katkıları	78

3.5. Eğitimin İstihdama Etkisi	80
3.6. Eğitim – İktisadi Kalkınma İlişkisi	83
3.6.1. İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye	85
3.6.2. Eğitimin Milli Gelire Katkısı	88
 SONUÇ	 96
 KAYNAKLAR	 99

ŞEKİL VE TABLOLAR

Şekil 1: Genel Olarak Eğitim Planlaması

Şekil 2: Makro Düzeyde Eğitim Planlaması

Şekil 3: Eğitim Sistemi Düzeyinde Eğitim Planlaması

Tablo 1: 1923-2000 yılları arasında okul sayıları ve artış katları

Tablo 2: 1923-2000 yılları arasında öğrenci sayıları ve artış katları

Tablo 3: 1923-2000 yılları arasında öğretmen sayıları ve artış katları

Tablo 4: BBYKP Döneminde Eğitim Yatırımları(Milyon TL)

Tablo 5: Birinci ve İkinci Planda Mahalli İdareler Hariç Kamu Eğitimi Yatırımları(1971 Fiyatları, Milyon TL)

Tablo 6: Üçüncü Plan Döneminde Hedeflenen Eğitimde Toplam Yatırımlar (1971 Fiyatlarıyla, Milyon TL)

Tablo 7: Çeşitli Ülkelerde Eğitim Harcamaları ve Milli Gelire Oranı

Tablo 8: DBKP Döneminde Yatırımların Sektörel Dağılımı ve Eğitim Yatırımları (Bin TL)

Tablo 9: Beşinci Plan Döneminde Eğitim Yatırımlarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı(1983 Fiyatlarıyla Milyon TL)

Tablo 10: Beşinci Plan Döneminde Bütçe İçerisinde Eğitim Hizmetleri

Tablo 11: GSMH ve konsolide bütçe içinde MEB bütçesinin payı(milyon TL)

Tablo12: Sanayileşmiş Ülkelerde Eğitime Ayrılan Harcamalar Harcamalar/GSYİH)

Tablo 13: Milli Eğitim Bütçesinin Gelir Kaynakları(%)

Tablo 14:Konsolide Bütçe Yatırımlarından Yıllar İtibariyle Eğitim Yatırımlarına Ayrılan Pay(Milyon TL)

Tablo 15: Eğitim İçin Yapılan Yatırımların Toplam Kamu ve Özel Yatırımlar İçindeki Oranı

Tablo 16: MEB Bütçe Ödenek Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı ve Artış Oranları(Milyon TL)

Tablo 17: 2001 Yılı MEB bütçe ödeneklerinin ödenek türlerine göre dağılımı ve artış oranları (MilyonTL)

Tablo 18: Halkın ve Özel İdarelerin Eğitime Katkıları(Milyon TL)

Tablo 19: Ülke Gruplarına Göre Eğitim ve Ekonomik Göstergeler

Tablo 20: Gelişmişlik Düzeylerine göre Bazı Ülkelerde Okur-Yazarlık Oranı ile Kişi Başına Milli Gelir

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABKP: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AÜ: Ankara Üniversitesi

BBKP: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

BKNZ: Bakanız

DBKP: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EİTİA: Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler

GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

İBKP: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

ILO: International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

İKT. FAK: İktisat Fakültesi

İTİA: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi

İÜ: İstanbul Üniversitesi

İTO: İstanbul Ticaret Odası

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MG: Milli Gelir

MÜ: Marmara Üniversitesi

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

SBKP: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

TBMM: Türkiye Büyük Milli Millet Meclisi

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı)

ÜBKP: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

YBKP: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Bilinen ama insanın özümsemediği; kendine özgü bir değere dönüştüremediği bilgiler, bireye yabancılaşmış bilgilerdir. Eğitimin amacı, beyinlere bilgi doldurmak değil; edinilen bilgileri kullanacak, işleyecek insan yetiştirmek olmalıdır.

Günümüzde nitelikli işgücü dışındaki diğer üretim faktörlerinin önemi azalma göstermektedir. Gerekli makine ve ekipmanı getirmek ya da sermaye bulmak daha kolay hale gelmiştir. Bu nedenle Almanya'nın elinden bugünkü fiziksel donanımı alınsa bile, tekrar bir kalkınma mucizesi gösterebilecektir. Nitekim Japonya ve Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında kısa bir dönem içerisinde gösterdiği kalkınma hamlesi kayda değerdir¹.

Eğitimin niteliğini ve düzeyini artırmak, hem kişiyi hem de ulusu varsıllaştırmaktadır. Başka bir deyişle, birey eğitim düzeyini yükselttikçe, ulus eğitilmiş üye sayısını ve bunların eğitim düzeyini yükselttikçe, varsıllaşmaya başlamaktadır. Varsıllaşmanın diğer bir adı kalkınmadır².

Bugün için yalnızca düşük ücretli işçilik giderlerine dayanarak dünya pazarlarında sürekli olarak yer almak olanaklı değildir. Düşük işçilik giderlerine dayanarak birbirine benzeyen, farklı bir özellik taşımayan, kişiliği olmayan, sıradan ve taklitçi ürünlerle bir yere kadar pazarda kalınabilir. Beden işçilerinin ücret düzeylerini düşük tutarak

¹ Kindleberger, Charles P., *Economic Development*, McGraw-Hill Book Company, Second Edition, 1965, s. 104.

² Başaran, İbrahim Ethem, *Türkiye Eğitim Sistemi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara Şubat 1993, s. 147.

rekabet etmeye çalışmak gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Verimlilik arttıkça kol gücüne dayalı işçilik maliyetleri hızla azalmıştır. İşletmeler için yönetim, verimlilik, hizmet, kalite, ürün geliştirme ve pazarlama gibi unsurlar çok daha önemli duruma gelmiştir. Bütün bunların hemen hepsi de nitelikli işgücüne bağlıdır. Tekstil sektöründe aynı makine ve teçhizatla bir Amerikan işçisinin üreteceği ürün, bir Suriyeli işçinin üreteceği üründen hem daha fazla hem daha kaliteli olacaktır. Bu durum iki işgücü arasındaki nitelik farkından doğmaktadır. Nitelik farkını açıklayacak olan en önemli faktör ise eğitim olacaktır.

Japonlar II. Dünya Savaşı'nın ertesinde eğitimin, işçilerin ücretleri hala düşük kalsa da, işçileri yüksek verimli hale getirdiğini fark ettiler. Düşük ücretli ama çok iyi eğitilmiş işçilerin ürettiği kaliteli mallara dayalı ihracata yönelik kalkınma, Japonya'nın kendisini gelişmemişlikten ve yenilgiden çekip kurtarmasına sağlayan bir araç olmuştur. Bu strateji, gelişmekte olan diğer Uzak Doğu ülkeleri, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur ile bir ölçüye kadar Brezilya tarafından kopya edilmiştir. Bu itibarla Türkiye de artık eğitime gereken önemi vermek zorundadır.

Bu çalışma Türkiye'de eğitime yapılan harcamaları ve bunun eğitimin hangi alanlarına yöneldiğini göz önünde tutarak, eğitime sarf edilen kaynakların iktisadi kalkınmadaki önemini ortaya koymaya yöneliktir. Bu amaçla üç ana bölüm içerisinde konu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. "Eğitimin İçeriği ve İktisadi Açıdan Eğitim" adını taşıyan ilk bölümde eğitim nedir, faydaları nelerdir, niçin eğitim daha çok devlet eliyle yürütülmektedir, eğitim yatırımları, harcamaları ve maliyetleri ne demektir, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler eğitimi nasıl planlamaktadırlar gibi soruların cevapları aranmaktadır. İkinci bölümde Türk eğitim sisteminin temel yapısı, Cumhuriyetten günümüze eğitim ile ilgili temel

sayısal gelişmeler ve kalkınma planlarında eğitim ile ilgili hedefler ve sonuçlar ile bunların eğitim sistemine etkileri ve sistemin temel sorunları ele alınmaktadır. Sonuncu bölümde ise Türkiye’de eğitime ayrılan parasal kaynaklar, çeşitli alt sınıflandırmalar içerisinde incelenmekte, eğitim ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişki, teoriler ve çeşitli araştırma sonuçlarını aktarmak şeklinde, Türkiye bağlamında analiz edilmektedir.

1. EĞİTİMİN İÇERİĞİ VE İKTİSADİ AÇIDAN EĞİTİM

1.1. Eğitimin Tanımı

Eğitimin Batı dillerindeki karşılığı “éducation” sözcüğüdür. Sözcük Latineden gelmektedir ve kökeninde iki kelime bulunmaktadır. “Educare” beslemek; “educere” ise bir şeyden çıkarmak, bir şeye doğru yönelmek, yetiştirmektir. Günümüzde, eğitim kelimesi üç farklı şeyi ifade etmektedir. Bunlar, sosyal bir kurumu ifade eden “eğitim sistemi”ni, belli bir eğitim sisteminin herhangi bir bölümünün ürünü olan kişiyi ifade ederken kullanılan bir “eylemin sonucu”nu ve bir “süreci” betimleyen anlamlardır³.

En geniş anlamda eğitim; çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere kazandırılacak zihinsel ve bedensel yetenekleri edindirmektir. Önceden saptanmış amaçlara göre, insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesidir⁴. Eğitim, toplumun değer yargıları ile bilgi ve beceri birikimlerinin yeni kuşaklara aktırılması; bu amaçla okullarda ve benzeri kurumlarda sürdürülen öğreti ve yetiştirme etkinlikleridir.

Başka bir tanıma göre eğitim, bireyin davranışlarında kendi tecrübesi yoluyla istenilen değişmeyi meydana getirme sürecidir⁵. Nihayet genel olarak eğitim, kişinin belli bir yaşam tarzını öğrendiği toplumsallaşma ve kültürleşme süreci ile özdeş tutulabilir.

³ Tanilli, Server, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*, Cem Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul 1994, s.11-13.

⁴ Oğuzhan, Ferhat, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, TAK Yayınları, Ankara 1974, s. 6.

⁵ Ertürk, Selahattin, “Eğitimde Program Geliştirme”, *Eğitim Dergisi*, Ankara 1975, s. 12.

1.2. Eğitimin önemi ve amaçları

Eğitim, bireyin davranışlarında istenilen değişimin sağlanması sürecidir. Eğitimin asıl amacı öğrenmedir. Davranışta nispeten kalıcı bir değişimin olması demektir. Bireyin davranışlarında böyle bir değişiklik olduğu zaman onun yeni davranışını öğrendiği kabul edilir. Öğretim ise, özel yeteneklerin geliştirilmesini ifade eder. Bu açıdan, öğretim eğitime kıyasla daha dar kapsamlıdır. Öğretimde, görev içerisinde kişiye yetenek ve bilgi kazandırma eylemi vardır. Söz konusu eylem bireyin kişiliği ile ilgili nitelik taşıyan geliştirme kavramını içerir⁶.

Bütün toplumlarda eğitimin amacı, yeni kuşaklara bir kültür birikimini aktarmak, gençlerin davranışını, yetişkinlerin hayat tarzı yönünde biçimlendirerek onları gelecekteki toplumsal rollerine doğru yönlendirmektir. Server Tanilli, eğitimin günümüzdeki amaçları konusunda ise şunları ileri sürmektedir:

"Eğitim, doğumdan ölüme doğru insan yaşamının her aşamasına hitap eder. Kuşkusuz bu eğitim birbirinden farklı biçimler ve amaçlarla ortaya çıkıyor....Günümüzde, eğitimin tek amacı, artık çocuktan -yargılaması yerinde- zeki bir insan çıkarmak değil; amaç, dengeli bir kişiliği geliştirmek, doğuştan gelen bütün yetenekleri açılıp serpilmiş, yeni yetenekler kazanmış, karşılaştığı yeni durumlara uyum sağlayabilen, kendini değiştirmesini ve düzeltmesini bilen dengeli bir kişilik....Kökünden söküp koparmadan geliştirmek; dallarını kırmadan zenginleştirmek; ulusal kültürlerin zenginlik ve değerleri ile donatmak, insanı dünyadaki yeri konusunda bilinçlendirmek; geçmişe neler borçlu olduğu, bugünün ne olduğu ve geleceğin nasıl olacağı konusunda bilinçli kılmak; insana, geleceği kendi ellerinde tuttuğu güvenini vermek

⁶ Tedimen, Osman, Yüksek Kademe Yöneticilerinin Eğitilmesi ve Geliştirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İÜ. İTİA, İstanbul 1972, s. 33.

ve buyruğu altına aldığı doğa güçleri üzerindeki egemenliğini sürdürerek bu güçlere tutsak olmamanın ona bağlı olduğunu öğretmek." tir⁷.

Eğitimin bir başka hedefi de ülkelerin kalkınmasını sağlamaktır. Bu açıdan eğitim kalkınmada en önemli yatırımdır. Eğitim yoluyla bireye istenilen davranış kazandırılırken, diğer yandan örgün ve yaygın eğitim sayesinde onun refahını yükselterek, geçimini sağlaması hedef alınmaktadır.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ise Milli Eğitim Temel kanununun 2. Maddesinde Türk milletinin bütün fertlerinin *"hür ve bilimsel düşünce gücüne... sahip... topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmektir...Türk milletine çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır."* şeklinde ifade edilmektedir. Yükseköğretim kanununda ise hemen hemen aynı anlama gelmekte olan Yükseköğretimin amacının *"hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı"* öğrenciler yetiştirmek olduğu belirtilmektedir.

Hür düşünceyle kastedilen dogmaların kısıtlayıcı, sınırlayıcı, buyrukçu tavırlarının karşısında yer alan kararı kendisi verip seçimi kendisi yapan düşüncedir. Bilimsel düşünce ise dogmanın aksine kanıta, gözleme, deneyle öğrenmeye yorumlamaya ve anlamaya yönelik bir düşünce biçimidir⁸.

⁷ Tanilli, a.g.e. s.16.

⁸ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul 1993, s.25-27.

1.3. Eğitim Hizmetlerinin Sağladığı Faydalar

Eğitim hizmetlerinin kişisel ve toplumsal olmak üzere iki ana faydası bulunmaktadır. Kendileri için eğitim yapan bireyler, elde ettikleri kişisel fayda sayesinde gelir elde ederler ve kültürel katkı sağlarlar. Bu şekilde toplumsal fayda da sağlanmış olur⁹. Eğitimin yedi değişik ekonomik faydasından bahsedebiliriz. Bunlar:

1. Direkt finansal faydaları,
2. Finansal faydaları,
3. Önlem tercihleri,
4. Parasal olmayan faydaları,
5. İkametgaha ilişkin faydaları,
6. İşe ilişkin faydaları,
7. Toplumsal faydaları.

Bu faydaların ilk dördü bireylere ilişkin, diğer üçü ise topluma ilişkin faydalardır. İlk dört maddedeki faydalar insanın en çok ekonomik sonuçlarından yararlanmasından dolayı, öncelik taşımaktadır. Geriye kalan üçü ise öncelikle sosyal faydalardır. Çünkü, toplum bireyin almış olduğu eğitimden büyük oranda kazanç sağlar. Eğitimin ekonomiye diğer faydaları ise topluma yarar sağlayan faydalardır. Bunlara dışsal (external) faydalar da denir. İkametgaha ilişkin faydalar bu faydalardan yararlanan kişilerin fiziksel pozisyonları ile ilgilidir. İşe ilişkin faydalar ise, eğitilmiş insanların ortakları ile birlikte yaptıkları etkilerin, ortaklaşa

⁹ Ataç, Engin, Türkiye'de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, E.İ.T.İ Akademisi Basımevi, Eskişehir, 1979, s. 96.

abaların, rnlerinin varolduğu durumlarla ilgilidir. Eğitim toplum üzerindeki finansal ağırlığı, yükü azaltır. Eğitilmiş iřėörenlerin artan üretkenliğinden toplumun fayda sağlaması gibi, eğitimin hem maliyetleri hem de faydaları bir bütün olarak toplumun tümünü etkiler¹⁰.

Eğitim hizmetlerinin odağında insan bulunmaktadır. İnsanın eğitimi sayesinde sosyal, ekonomik, kültürel gelişme, kısacası kalkınma sağlanır. Çağdaş retim tekniklerinin en iyi şekilde kullanılması ancak eğitimle mümkündür. Eğitim, bilinen ve üretilenin ötesinde bilinmeyen ve üretilmeyen de aramayı ve üretmeyi hedeflediği için girişimci ve yetenekli insanların yetiştirilmesini üstlenir. Sürekli yenileşme ve gelişme içinde olmak zorundaki ülkelerin yanlış alanlara yönelerek yanlış kararlar almasını önlemek eğitimin görevidir. Bunun bilincindeki ülkeler eğitime daha fazla yatırım yaparak ve daha ileri teknolojiler üreterek halkının refahını sağlarlar. Bu tür bir oluşum, okullarda öğrencilerin, kültürel ve ekonomik gelişme ve ilişkiler konusunda bilgi ve beceri kazanmasına bağlıdır. Eğitim ile kazanılan bu bilgi ve beceri sayesinde teknolojik gelişmelere kolayca ayak uydurabilen öğrenciler ülkenin sanayi, üretim ve istihdam yapısında değişiklikler yapabilirler.

İyi yurttaş ve zgr düşünceli insanlar yetiştirmek eğitimin toplumsal faydası ve aynı zamanda görevidir. Bir meslek edindirmek, milli kültürü benimsetmek, ekonomik çevreyi tanıtmak, iletişim kurabilmeyi, grup halinde çalışmayı, problem çözmeyi, girişimci olmayı sağlamak ve yabancı dil öğretmek sayesinde eğitim, toplumsal yararlar sağlar.

¹⁰ Yıldız, Kaya, "Eğitim Ekonomi İlişkisi ve Eğitimin Ekonomik Faydaları", Eğitim Planlaması ve Ekonomisi zerine Seçme Yazılar, Eds. Kaya Yıldız-Nuri Akgün, Abant İzzet Baysal . Yayınları No: 3, Bolu 1997, s. 102-103.

1.4. Eğitim Hakkı ve Eğitimin Devlet Ellyle Yürütölmesinin nedenleri

Eğitim konusuna ekonomi gözüyle baktığımızda ilginç bazı sonuçlara ulaşınız. Her şeyden önce eğitim tam anlamıyla kamusal bir mal değildir; çünkü herhangi bir eğitim kurumunda fazladan bir öğrenci okutmanın maliyeti neredeyse ortalama maliyetle eş değerdedir. Bu görüşe karşı olarak geliştirilen “herkesin okuma-yazma bildiği bir toplum, daha az insanın okuma-yazma bildiği bir topluma göre daha çabuk ilerler” görüşü, “devlet desteği almayan bir birey, kendi olanaklarıyla eğitim düzeyini daha iyi hale getiremez mi “sorusuna takılmaktadır. Özellikle ABD’de artık yasal bir geçerlilik de kazanmış olan evde eğitim konusu, devletin bireylerin eğitimi üzerindeki payını oldukça sorgulayıcı hale getirmektedir. Devletin eğitimi finanse etmesini savunan görüşün temel dayanağı, özel finans kaynaklarının beraberinde getirdiği “dağıtım” sorunudur. Zengin bireyler çocuklarının eğitimi için tıpkı eve, arabaya, giysiye harcadıkları gibi daha fazla para ayırabileceklerdir. Bunun doğal sonucu da, toplumdaki dikey hareketliliğin zamanla sona ermesi olacaktır.

Eşitlik konusundaki bu endişeler, devletin ilk ve orta dereceli okullar düzeyindeki aktif destekçi rolünü açıklamakla beraber, yüksek eğitim düzeyindeki payını tam olarak anlatamıyor. Mükemmel işleyen bir serbest piyasa düzeninde, alacağı eğitimin kendisine yararlı olacağına inanan bir birey, bu eğitimin getirisinin maliyetinden daha yüksek olması durumunda böyle bir eğitimi kendi kendine finanse etmeyi seçer.

Gerçekte yaşanan ise devletin, eğitimin her kademesinde bir rol oynaması konusunda varılmış olan yaygın bir fikir birliğidir. Tartışmaların önemli bir kısmı da bu noktadan itibaren başlar. Devletin

piyasaya, yani özel teşebbüse daha fazla güvenmesi gerektiği görüşünde olanlar, bunun verimliliği artıracığını, eşitliğe fazla zarar vermeyeceğini ileri sürerlerken, diğerleri böyle bir durumda fırsat eşitliğinin yok olacağını savunurlar. İngiltere’de devlet sosyal tabakalaşmaya neden olacağı gerekçesiyle özel okulları desteklemez, hatta bu okullara hiç yardımcı olmazken ABD’de özel okullara kısıtlama getirmek anayasaya aykırıdır¹¹.

Eğitim hizmetlerini devletin üzerine alması uzun mücadeleler sonucu olmuştur. Eğitim herkes için bir insanlık hakkıdır. Bu hakkın gerçekleştirilmesi ilke olarak devlete yüklenmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi(10.12.1948)’nin 26. Maddesine göre *“Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa temel eğitim evrelerinde parasızdır. Temel eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese açık olmalıdır.”*¹². Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (09.11.1982) 42. Maddesinde eğitim hakkı ve Türk vatandaşlarının eğitimi ile ilgili temel prensipler şöyle izah edilmektedir:

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkında yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu kaldırmaz.

¹¹ Yıldırım, Sinan, “Eğitim Üretiminde verimlilik ve Eşitlik Üzerine”, Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik Dergisi, Sayı: 671, 29 Ocak 2000, s.16.

¹² Adem, Mahmut, Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık , İstanbul Ocak 2000, s. 65.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı oldukları esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiç bir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır.”¹³.

Özelikle gelişmekte olan ülkelerde toplumun sosyo-kültürel yapısı, sosyal ve ekonomik kalkınmada engelleyici ve geciktirici roller üstlenmektedir. Bu nedenle geri kalmış ülkelerin yöneticileri eğitim yoluyla vatandaşlarının sosyo-kültürel davranışlarını değiştirmekle yükümlüdürler. Bugünün sanayileşmiş ülkeleri de uzun süre eğitimi devlet eliyle yürütmüşler ve özel eğitim alanlarını milli eğitim politikalarıyla sınırlandırmışlardır¹⁴.

¹³ Ibid., s. 69-70.

¹⁴ Kemal Kaya, Yahya, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Nüve Matbaası, Ankara 1974, s. 15-16.

Bireylere eğitim özgürlüğünün tanınması eğitim hakkını sağlama açısından yeterli değildir. Bu hakkı gerçekleştirmede devletin edimde bulunması gerekir. Devlet, vatandaşlarının eğitim isteklerini karşılamak ve eğitimde fırsat eşitliğini gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bu durum eğitime devlet müdahalesini zorunlu kılan bir nedendir.

Devletin eğitim harcamalarını karşılamasını açıklayan bir görüş de devletin ideolojik ve siyasal nedenlerle eğitimi üzerine almasıdır. Devletin kendi varlığını devam ettirebilmesi için bu olgu hayati öneme sahiptir. Bu görüşe göre, eğitim sosyolojik, iktisadi ve siyasi düzeni devam ettirmek için verilir. Ne kadar özgürlükçü olursa olsun bir devlet, vatandaşlarına kendi toplumunun ayakta kalmasını sağlayacak ortak değerleri, siyasal kültürü kazandıramazsa varlığını sürdüremez. Hiçbir devletin kendine düşman gençler yetiştiren bir eğitim sistemi kurması beklenemez.

Devlet, eğitim hizmetini görürken kar amacı gütmaz. Devlet, eğitimin özel ve toplumsal faydalarının toplamını elde etmeye çalışır. Devletin piyasa mekanizmasının çok üstünde eğitim hizmeti vermesine karşın, bazı meslek türlerinde diplomalı yetersizliği olabilir. Bu durum daha imtiyazlı mesleklerde (doktorluk, mühendislik gibi) görülmektedir. Bu meslek gurupları rant elde etmek amacıyla okuyan sayısının azaltılması yönünde baskı yapabilirler. Bu ise, o mesleğe sahip insanların sayısının az olması sonucunu doğurur. Buna ,ülkemizdeki tıp okullarının, yakın geçmişteki yetersiz kapasitelerinin bir rant yaratmasını örnek verebiliriz.

Ayrıca, eğitim hizmetlerinin dışsalılıklarının olması, devletin müdahalesini gerekli kılmaktadır. Yani, eğitim sadece kişiye fayda sağlamaz, ayrıca topluma da çeşitli faydalar sağlar. Bu faydalar vatandaşların daha iyi karar vermesi, toplumsal refahı artırması vb. gibi

faýdalardır. Eđitim hizmetlerinin piyasa mekanizmasına bırakılması durumunda ise firmalar karlarını maksimize etmek isteyeceklerinden eğitimin sosyal faydasını dikkate almayacaklardır. Bütün bu görüş ve gelişmeler sonucu, günümüzde hemen her ülkede devlet eğitimi üzerine almıştır¹⁵.

1.5. Eğitim Yatırımları- Eğitim Harcamaları İlişkisi

1.5.1. Ekonomik Açıdan Eğitim

Eđitim üzerindeki tartışmaların ekonomiyle ilgili boyutu genellikle ayrılan bütçenin büyüklüğü ve bu bütçenin nasıl kullanılacağı yönündedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu harcamalarında, ulusal savunma ve sosyal güvenlikden hemen sonra gelen eğitim harcamaları, ülkemizde çok daha arka sıralardadır. Ancak bu durum devlet eliyle eğitimin yaygınlaştırılması, özel eğitim kurumlarının desteklenmesi tartışmalarını azaltmaz. Ayrıca her ne kadar sınırlı bir bütçe ayrılrsa da, bu kaynağın nasıl kullanılacağı konusunda bir fikir birliğine varılması oldukça güçtür. Bir diğer tartışma noktası da eğitime ayrılan bütçenin nasıl kullanılacağı konusunda önümüze çıkar. Amaç ulusal verimliliği artırmak ise "yetenekli" olanlara,"daha az yetenekli" olanlara göre daha çok kaynak aktarmak gerekir, çünkü ancak böyle bir durumda eğitimin marjinal getirisi daha yüksek olacaktır. Kimilerine göre bu adil gözükmeýebilir. Ancak "daha yetenekli" olanlar veya ailevi altyapıları bakımından daha avantajlı olanlar, eğitim harcamaları eşitlendiğinde bile daha iyi durumda olacaklardır. Bu durumda eşitliği

¹⁵ Coşar, Numan, Türkiye'de Eğitim ve Eğitim Harcamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, s. 8-10.

tercih edenler toplumda dezavantajlı konumda bulunanlara daha fazla kaynak aktarılmasını savunmaktadır.

Basit bir örnekle açıklamak gerekirse; sınırlı kaynaklar herkese eşit bir şekilde paylaştırıldığında elde edilecek toplam üretim, bu kaynakların bir şekilde (doğuştan gelen veya sonradan kazanılmış özelliğiyle) daha verimli çalışan kişilere aktarılmasıyla elde edilecek toplam üretimin çok gerisinde kalacaktır. Sonuçta "daha az yetenekli" olanın eğitime ayrılan kaynağın marjinal getirisi daha düşük olduğu için toplum, verimlilikle eşitlik arasında bir tercih yapmak durumundadır.

Her ülkede çocuklarını özel okula gönderenler, genel olarak devlet okullarının yeterli eğitim veremediğini düşünenlerdir. Birbakıma diğer kaynaklara yatırım yapacaklarına çocuklarına yatırım yapmanın daha karlı olduğunu düşünenlerdir. Bu bakış açısı eğitimi beşeri sermaye açısından değerlendirir. Yani eğitim tıpkı diğer yatırım araçları gibi getirisi olan, bireyler üzerine yapılmış bir yatırımdır. Bu bakış açısına alternatif olarak eğitim bireylerin üretkenliğini artırmayan, bunun yerine zaten üretken olan bireyleri seçen bir mekanizma olduğunu savunan "yansıtıcı" bakış açısı geliştirilmiştir.

Her iki perspektiften bakıldığında da ortak nokta, eğitim düzeyiyle ücretler arasındaki pozitif bir ilişkinin varlığıdır. Bir başka deyişle iyi eğitilmişlerin ortalama maaşı daha az eğitilmişlerinkine göre daha yüksektir.

Dünyada eğitim ekonomisi üzerine her geçen gün yeni teoriler ortaya atılmakta iken, Türkiye gibi eğitim tartışmalarının yüzeysel ve politik olmaktan öteye gidemediği gelişmekte olan ülkelere, eğitimde

fırsat eşitliği yaklaşımı verimlilik ve eşitliği dengeleyen bir ilke olarak durmaktadır¹⁶.

İktisadi kalkınmanın hızlandırılmasında eğitim önemli bir rol oynar. Buradan hareketle eğitim bir yatırım gibi değerlendirilebilir. Bu tür bir düşünce dizgesi ekonomik kavramın eğitime uygulanmasıyla önem kazanan yeni bir bilimsel uğraşı dalına götürür. Anglosakson yazınında sözkonusu bu bilimsel uğraşı eğitim ekonomisi olarak adlandırılır. Shultz, Blaug, Correa gibi bilim adamları bu bilimsel disiplinin 1950'lerden sonra önde gelen isimleridir.

Eğitimle ekonomi ilişkisinin temelinde eğitimin ekonomik bir mal olması yatmaktadır. Konuya öncelikle ihtiyaç yönünden bakılması gerekmektedir. İnsanlar bilgi, beceri ve davranışlarda değişiklik veya gelişme elde etme ihtiyacı duyarlar. Bu değişme ve gelişme ihtiyacı, para kazanmak, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak gibi maddi nedenlerden, daha uyumlu, iyi ve yararlı bir yurttaş olarak yaşamak gibi yüce, fakat soyut nedenlere kadar uzanan geniş bir perspektif olarak kendini gösterir. Somut bir örnekle konuyu şöyle açıklamak mümkündür: Bireyler daha uzun ve daha sağlıklı yaşamayı arzuladığı sürece ve toplum, daha sağlıklı insanlardan oluşmayı amaçladıkça hekimlik mesleğine daima ihtiyaç olacak, hekimlik mesleğinin edinilmesi ise daima bunun gerekli kıldığı eğitim ihtiyacını gündemde tutacaktır. Söz konusu örnek aklımıza gelen tüm diğer eğitim ihtiyaçlarına yaygınlaştırılabilir. Daha da önemlisi zaman içerisinde ve teknoloji geliştikçe bu ihtiyaç doğal olarak gittikçe büyür. Konuya böyle bakınca eğitimin sınırsız bir ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Peki, eğitim ihtiyacını karşılamaya yarayacak kaynaklar da sınırsız mıdır? İhtiyaçlarımızı karşılamaya yarayan pek çok şey gibi eğitim de

¹⁶ Yıldırım, a.g.e. s.16.

retilmesi gereken bir maldır. Eğitimin retilmesi için madde, insan gücü, teknoloji ve zaman gerekir. Görüldüğü gibi eğitim hizmetlerinin üretilmesi için gerekli olan Őeyler, diğer malların üretiminde kullanılan kıt kaynaklarla hemen hemen aynıdır. Eğitim ihtiyaının sınırsız, bu ihtiyaçları karşılamaya yarayan kaynakların sınırlı olmasının ekonomik sonucu eğitimde ekonomik rasyonalitedir. Başka bir ifadeyle ne tür kaynakların, ne kadar kullanılıp, ne zaman, nerede, ne kadar ve hangi türde eğitim hizmeti üretileceği ve üretilen bu hizmetten kimlerin, ne ölçüde yararlanacağı ekonomik ussalık içinde kararlaŐtırılmak ve uygulanmak mecburiyetindedir. Bu durum eğitimin üretimini ekonomik verimlilik esasına dayandırma zorunluluğunu doğurur.

Eğitimle ekonominin diğer iki bağlantısı ise eğitimin kişisel geliri ve milli geliri artırıcı etkisidir. Araştırmalar göstermiştir ki kazanılan kişisel gelir, alınmış olan eğitim derecesiyle birlikte yükselmektedir. Eğitim eğer kişiye, toplum tarafından ihtiyaç duyulan Őeylerin üretilmesine yol açan bilgi ve beceriyi sağlayabiliyorsa ve kişi de bu bilgi ve becerilerini üretimde kullanabiliyorsa kişinin üretime katkısı, dolayısıyla kişinin bu üretimden alacağı karşılık artacaktır.

Ampirik alıŐmalar göstermiştir ki toplumun ekonomik gelişmesi ve refah düzeyi ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Eğitimin, retim bilgi ve becerisinde yol atığı artış oranında bu bilgi ve becerinin üretime dönüŐerek toplumsal üretim anlamına gelen milli geliri artırdığı bilinmektedir.

1.5.2. Eğitim Harcamaları Niçin Yatırım Kabul Edilir? (Eğitimin Tüketim ve Yatırım Özelliği)

İktisat alanında mal ve hizmetler ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, kullanıldığı anda tüketiciyi tatmin eden tüketim malları, ikincisi ise uzun bir süre boyunca üretim faaliyetlerine katılan yatırım mallarıdır. Acaba eğitim, hangi tür mal sayılacaktır?

Eldeki kaynaklar değişik amaçlarla kullanılabilir ve bu arada tüketim malı olan mal ve hizmetlere harcanabilir. Bir ebeveyn elindeki parayı, yeni bir araba satın almak, bir tatil yapmak, bir ev yaptırmak veya çocuklarını okutmak gibi amaçlarla kullanabilir. Bir firma elindeki kaynakları yeni gelişmeleri işletmesine sokmak için veya personeli için harcayabilir. Devlet, bütçesindeki eğitim için ayırdığı payı, sağlık işlerinde, yol yapımında vs. kullanabilir. Aile, firma ve devlet gibi ekonomik ünitelerin ekonomik kararlar alırken bu tür davranışlar sergilemesi normaldir. Önemli olan, söz konusu kararları alırken dikkate alınan uyarı ve ölçütlerin neler olduğunun bilinmesidir. Bir kısım insan eğitimi haz elde etmek için alır. Bu açıdan bakıldığında eğitim bir tüketim malıdır. Bunun yanısıra eğitim, insanlara sosyal bir mevki, başarılı bir meslek hayatı ve yeterli bir gelir sağladığı için aranan bir hizmettir. Çünkü, insanın kendisi en önemli üretim unsurudur. Bu nedenle daha verimli çalışarak mesleki bilgi ve yeteneklerini artırmak isteyen bir kimse daha fazla ve daha kaliteli eğitim görmek ister. Bu durumda eğitim, insanlara sağladığı fayda aracılığı ile piyasada işlem gören veya mübadele konusu olan ve mübadele karşılığına insana gelir sağlayan iktisadi anlamda bir mal, daha doğrusu bir yatırım malıdır.

Musgrave'e göre eğitim harcamalarının tüketim ve sermaye yığılması ile ilgili nitelikleri biraz yanıltıcıdır. Eğitimin tüketim malı olma özelliği şuanki tüketim (okula gitmekten zevk alma) ve gelecekteki

tüketim (daha sonra hayattan daha fazla zevk alma) şeklinde ikiye ayrılabilir. Bu iki özellikten ikincisi temel unsur olduğu için eğitim daha çok dayanıklı tüketim malı veya yatırım niteliğinde değerlendirilebilir. Çünkü faydaları gelecekte ortaya çıkınca eğitim, herhangi bir yatırım gibi etkiler meydana getirir ve bir yatırım olarak ya gelecekteki tüketimi yada bireyin gelecekteki gelir seviyesini etkiler. Bu nedenle, eğitim görmekten insanların sağladıkları haz eğitimin tüketim yönü olup ilke olarak, herhangi bir iş, sanat veya mesleki faaliyetle ilgili olmayan değerleri kapsar. Gelecekteki artırma imkanı elde etmek ve bu nedenle bilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi için yapılan harcamalar tüketim değildir ve bu çeşit harcamaların diğer üretim mallarına yapılan yatırımlardan farkı yoktur¹⁷.

Eğitim harcamalarının öğrencinin gelecekteki verimliliğini ve kazancını artırması oranında birer yatırım sayılmaları gerekmektedir. Bu açıdan okullar eğitim üretiminde ihtisaslaşmış kurumlar konumundadır. Eğitim, verimliliğin ve buna bağlı olarak milli gelirin artırılmasında başlıca şu fonksiyonları yerine getirir:

1. Bilimsel araştırma tekniklerini geliştirmek ve öğretmek suretiyle verimin artmasında rol oynayacak yeniliklerin meydana getirilmesini temin eder.
2. Potansiyel yeteneklerin keşfi ve işlenmesi fonksiyonunu ifa eder.
3. İnsanların ekonomik büyümeyle at başı giden iş fırsatlarındaki değişmelere intibak yeteneklerini artırır.
4. Okullar öğrencilerini öğretim üyesi olarak yetiştirmek suretiyle üretim için gerekli bilgilerin nesilden nesile geçmesini sağlar.

¹⁷ Serin, Nejdet, Eğitim Ekonomisi, Sevinç Matbaası, Ankara 1972 , s. 62-68.

5. Hızla büyüyen ekonomilerde halkın yüksek beceri ve bilgi kazanmalarını temin etmek suretiyle hızlı büyümenin gerçekleşmesini sağlar.

Yukarıda saydığımız eğitimin belli başlı beş fonksiyonu üretime dolaylı ya da dolaysız bir şekilde etkili olmakta ve eğitim hizmetlerinin artması bu bakımdan beşeri sermaye stokunun da artmasına sebep olmaktadır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar ışığında okullaşmanın üretim değerinin ferdin gelecekte bir gelir kazanabilmesi için gerekli kapasiteleri elde etmesi konusunda derhal bir yatırım olarak göze çarptığı söylenebilir¹⁸.

1.6. Eğitim Harcamaları ve Eğitimin Maliyeti (Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti)

İktisadi anlamda maliyet, üretimi gerçekleştirmek üzere yapılan girdilerin parasal ifadesidir. Eğitim kurumları açısından maliyeti de, harcanan değerlerin para cinsinden ifadesi olarak tanımlamak mümkündür. Eğitim görenler açısından maliyet, öğrenim harçları ve ödenen vergilerin eğitime ayrılan bölümüdür. Bununla birlikte öğrenci ve ailelerin yaptığı özel harcamalar da eğitimin maliyeti içinde yer almaktadır. Buna öğrenciler öğrenimlerini yarıda bıraktıkları takdirde yapılan harcamaları da katmak gerekir.

Eğitim maliyetini iki ana grupta incelemek mümkündür. Bunlar eğitimin sosyal ve ekonomik maliyetidir. Eğitimin sosyal maliyeti

¹⁸ Kurtkan, Amiran, *Sosyolojik Açıdan Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, İ. Ü. Yayın No: 2262, İstanbul 1977, s. 63-65.

vazgeçme maliyeti ile yakından ilgilidir¹⁹. Öğrenciler zamanlarının büyük bir kısmını öğretimde geçirdikleri için belirli bir gelirden yoksundurlar. Öğrencilerin çalışıp para kazanacak zamanlarını eğitime ayırması ve bu gelirden yoksun kalmalarına vazgeçme maliyeti adı verilir. Söz konusu zaman zarfında üretim yapılmamakta ya da ertelenmekte, böylece milli gelire herhangi bir katkı oluşmamaktadır²⁰. Bu da sosyal maliyetin görünmeyen kısmını oluşturur²¹.

Eğitimin ekonomik maliyeti, eğitim ve öğretim sistemi içinde, fiziki mal ve hizmetlerin toplam karşılığı anlamında, sınıfta kalarak yıl kaybına sebep olan öğrenciler ile öğrenimlerini bitirmeden okuldan ayrılanların da hesaplara katılması sonucunda elde edilir. Yalnız bu durum okullaşma oranının yoğunluğuna ve okullaşma türüne göre değişiklik gösterebilir.

Harcamalarla parasal maliyete varmak mümkündür. Parasal maliyet, eğitim sisteminin işler halde tutulması için, harcanan cari, yatırım ve transfer harcamalarının toplamıdır. Ekonomik maliyet ise, eğitim sistemi için gerekli ve mutlak zorunlu olan, fiziksel mal ve hizmetlerin toplam fiyatıdır²². Cari harcamalar içinde, eğitim giderleri; eğitici ve eğitici olmayan personel ücretleri, yolluklar, tazminatlar, okul kitapları, kırtasiye giderleri, yurt dışı burslar, yemek, ulaşım giderleri, yatılılık, spor giderleri, araç-gereç, bina bakımları ile küçük onarımlar, yakacak, elektrik, su, telefon giderleri yer almaktadır. Transfer

¹⁹ Gürtan, Kenan, Türkiye’de Faal Nüfus Oranına Tesir Eden Etkenler, İ. Ü. İkt. Fak. Mecmuası, Cilt 21, Ekim 1959-Temmuz 1960, No:1-4, s. 222.

²⁰ Hallak, J., Eğitimde Maliyet Ve Harcamalar, Kavram Ve Yöntemler, Çev. Mahmut Adem, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara 1988 s.5.

²¹ Gürtan, a.g.e. s. 222.

²² Bircan, İsmail, Türkiye’de Öğrenci Maliyetleri, DPT Yay., Ankara 1989, s.3.

harcamaları ise, cari ve yatırım harcamalarının dışında yatırım transferleri gibi harcamalardır (Kamulaştırma ve bina satın alımları gibi).

1.7. Eğitim ve Kaynak Dağılımı

Eğitime yapılan yatırımlar bir ülkenin geri kalmışlık düzeyini etkilemede çok önemli roller oynamaktadır. Fakir ve geri kalmış ülkelerin ortak özelliği eğitime yeterince kaynak ayırmamış ve gerekli eğitim yatırımlarını yapmamış olmalarıdır. Ülke şartlarına, ihtiyaçlarına göre insan gücü yetiştirmek için kaynak tahsisinde öncelikle temel eğitime ayrılacak fonlar en yüksek seviyeye çıkarılmalıdır. Temel eğitim yapmadan mesleki eğitime geçiş olmaz.

Genel olarak ülkelerin milli eğitim politikalarının iki ana hedefi vardır. Bunlar, bireylerin kendilerini geliştirme isteklerini karşılamak ve ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimini sağlamak amacıyla toplumun eğitimle ilgili ihtiyaçlarına cevap vermektir. Demokratik ülkelerde bireylere kendi istekleri doğrultusunda tahsil yapma imkanlarının verilmesi doğaldır. Ancak, ülkenin genel iktisadi ve sosyal gelişme amaçlarının şu veya bu branşta daha fazla fertlerin okutulması veya branşlar arasında tercih sırasının gözetilmesi hususunda zorlayıcı nedenlerin bulunması, milli eğitim politikasının da buna uygun yönlere sevk edilmesini gerektirmekte ve böylece bu iki amaç tezat halinde bulunmaktadır²³.

Kaynak dağılımında eğitime pay ayrılırken iktisatçı, ekonominin gelişme hızını olumlu yönde değiştirecek, bunun için iktisadi gücü kullanacak ve artıracak nitelikli işgücünü artırmak ve geliştirmek

²³ Kurtkan, a.g.e. s. 71-72.

amacını güder. Ancak, iktisatçının önündeki sorun, kaynak dağılımında eğitim hizmetleri için hangi ölçütlere dayanılarak kaynak sağlanacağıdır. Salt iktisadi açıdan bakıldığında, bugünkü değer ve marjinal verim ölçütleri işi kolaylaştıran iki yoldur. Bugünkü değer, yatırımların gelecekte sağlayacağı gelirlerin toplamının cari faiz oranı ile iskontoya tabi tutulmasıdır. Böylece, bütün yatırımların gelecek yıllarda sağlayacakları toplam gelirin bugünkü değeri hangi projede daha yüksekse, mevcut imkanlar o projenin gerçekleştirilmesi için kullanılır. Marjinal verim ölçütünde ise, karar vermek durumunda olan kurum, her yatırım projesi için harcanan sonuncu para birimlerinin sağladığı marjinal verimler birbirine eşit oluncaya kadar mevcut imkanları projeler arasında dağıtır. Bu iki ölçüt ilk bakışta cazip görünse de eğitim alanında kullanılmaları pek kullanışlı olmamaktadır. Eğitim hizmetlerinde yapılan harcamaların miktarı belli olsa da, eğitim hizmetlerinin karşılığında elde edilen hasılanın bulunması mümkün değildir. Bu durumda ya bu iki yolu tamamen bir kenara atıp yeni metotlar geliştirmek gerekecektir ya da iki ölçütü kullanmaya karar verip, yetersizliklerini ortadan kaldıran tedbirler almak gerekecektir. Daha mantıklı görülen ikinci yol seçildiğinde, eğitim hizmetlerine mevcut kaynaklardan belli bir pay verilirken ve verilen kaynak eğitim faaliyetlerinin kapsamı içindeki çeşitli faaliyetler ve çeşitli kademeler arasında bölüştürülürken önce, kimin, nasıl eğitileceği ve gerekli kaynakların hangi esaslara göre eğitimin çeşitli kesimleri arasında dağıtılacağı açık bir şekilde belli olmalıdır. Ancak yine de, eğitimin amaçlarının, kar sağlayan bir ticari ve sanayi projesinin amaçları gibi kolaylıkla tespit edilememesinden doğan güçlüklerle karşı karşıyayızdır.

1.8. Eğitim- İktisadi Verimlilik İlişkisi

Eğitimin verimliliğine geçmeden önce, verimlilik kavramı üzerinde durmak gerekecektir. Verim; üretim, toplam gelir anlamına gelmektedir. Burada belli sayıda üretim unsurları aracılığıyla elde edilmiş nesnelerin fiziki noktasını gösteren, maddi verim kavramıyla işe yararlılık derecesi veya kişisel ortak ihtiyaçların giderilme derecesine göre değerlendirilen iktisadi verim kavramını karıştırmamak gerekir²⁴.

Oysa ki eğitimde verimlilikte; eğitim ürünleri, eğitimin üretimi yahut eğitimin verimliliği söz konusudur. Bu verimliliğin ölçülmesi, başlıca ürünü öğretilmiş (ya da öğrenilmiş) bilgi miktarının oluşturduğu bir faaliyet kesimidir. Bunun ölçülebilmesi için yan hizmetlerin eğitim kesiminden ayrılması gerekir. Yan hizmetler, öğrencilerin öğrenimiyle dolaylı bir şekilde ilişkisi olan faaliyettir. Bunlar, sağlık, taşıma, yurt ve yatılılık, öğrenci kantini gibi hizmetlerdir. Yan hizmetlerin üretim kalemini teşkil eden kısımları; yatırımlar, donatım ve personeldir. Bunlar yan hizmetlerin tüketim kısmını teşkil eder. Yani bu hizmetlerin tamamı tüketilir. Üretilen kısımlar ise, öğrencilere yemek, konut, taşıma, muayene bedeli gibi kısımlardır. Eğitimdeki hizmetlerin verimliliğini ölçmek çok zordur. Oysa ki yan ürünler kolayca ölçülebilir. Bugüne kadar yapılan sayılaştırmalarda eğitim faaliyetinin ürünlerinin hesaplanması tam olmamıştır.

Bilhassa Türkiye gibi kalkınamamış ülkelerde, öğretmen yetersizliği, bina yetersizliği, parasal kaynak yetersizliği, öğrenim sürecinde öğrencilerin çok yüksek kayıp vermeleri eğitimde verimliliğin ölçülmesini zorlaştırır. Eğitsel verimin ölçülmesi, öğrenim devresinde

²⁴ Meydan Larusse, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981, s.575.

bulunan öğrencilerin başarı ve kayıplarının çözümlenmesiyle mümkündür²⁵.

Eğitim hizmetlerinde yüksek faydanın sağlanabilmesi için, faaliyetler yukarı eğitim kademelerine yükseltilmiştir. Bu faaliyetler araştırmalarla değerlendirilmeli, yeni öğretim usulleri geliştirilerek öğretilmelidir. Bunun yanısıra eğitimden azami verim elde edebilmek için, öğretmenlerden azami verim sağlanmalıdır. Bunun için, öğretmen ihtiyacı bölgelere göre giderilmeli az gelişmiş yörelere öğretmenin rahat gidebilmesi için farklı ücret politikası uygulanmalıdır. Ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da farklı ücret uygulanmasına rağmen yine de öğretmenler o yörelere gitmemek için çeşitli yollara başvurmaktadır.

Öğretmenler, bunun nedeninin can güvenliklerinin yeterince sağlanamamasına bağlamaktadırlar. Bölgedeki terör odaklarının, yerli halka baskı yaparak yeni tayin olan öğretmenlere ev verilmemesi ve devletin de bu okullara lojman yapmaması genç adayların öğretmenlik heveslerini kırmaktadır. Batıda ise, bu durum iç açıcı değildir. Özellikle büyük şehirlerde ücretlerin düşüklüğü, enflasyonun önlenememesi dar gelirliliği bir öğretmen ailesi üzerinde şok etkisi yapmaktadır²⁶. Oysa ki öğretmenler binbir emekle okullarını bitirmişler fakat daha mesleğe başlarken baharında solmuşlardır. Bugün öğretmenliğe teşvik gayesiyle Üniversite Seçme Sınavlarında tercihlerinde ilk on sıraya öğretmenliği yazanlara yüksek burslar M. E.B' lığı tarafından verilmektedir. Görüldüğü gibi eğer bir ülkede, nitelikli, insan yetiştirilmek isteniyorsa mutlaka onlara gereken değer verilmeli, işlerini daha iyi yapmaları sağlanmalıdır. Aksi halde verimlilikten söz etmek mümkün olmaz.

²⁵ Adem, Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız, s.190.

²⁶ Kurtkan, a.g.e. s.86-87.

Ülkelerin iktisadi kalkınmaları veya iktisadi büyümelerinde, bütün düzeylerde ve ekonomik faaliyetlerde bulunan bütün gruplar arasında verimliliğin artırılması büyük önem taşır. Ülke için verimliliğin artışı, daha yüksek bir ulusal gelire ve dolayısıyla daha yüksek yaşama standartlarına yol açar. Daha yüksek bir verimliliğe erişilmesi hükümetin, işveren ve işçinin sıkı bir işbirliğini gerektirir. Verimliliğin hızlı bir tempoyla artışı sağlayacak, psikolojik ve ekonomik bir ortamın meydana getirilmesi ve geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır²⁷.

Şüphesiz verimliliği etkileyen faktörlerin sayısı pek çoktur. Bu faktörlerden hiçbirisi diğerlerinden bağımsız değildir. Örneğin işgücü, arazi, malzeme ve makine verimliliğinin üretiminde bir artışa paralel veya ondan bağımsız olarak artması toplam verimlilikte bir artış olacağının bir kanıtı olarak alınamaz. Gerçekten belli bir kaynağın verimlilik düzeyinde değişiklikler; makine, gereç, iş planlaması, düzeni, hammadde ve işgücü kalitesi gibi birçok faktörlerden büyük çapta etkilenmektedir²⁸.

Verim, diğer iktisadi terimlerde olduğu gibi donatım, sermaye, insanın değerlendirilmesi şeklindedir. Bugün bir işin veya görevin verimliliği denilmesine karşılık, görev verimliliği denilmemektedir. Yani verimlilik ve verim, etkinliğin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir.

Fakat verimi yalnız başına ifade etmek mümkün değildir. Bunun için diğer ölçüler de nazarı dikkate alınmalıdır. Rantabilite oranı bu ölçülerdendir. Bu oran gelirden harcamaların düşülerek, toplam harcamalara bölünmesidir.

²⁷ Bohra, AD, Verimlilik Anlamı Ve Kavramı, Türkiye'de Bir Verimlilik Akımının Gerçekleştirilme Olanakları Sempozyumu, Ankara, 1973, s.15.

²⁸ Ibid. s. 16.

Görülüyor ki üretim ve tüketim arasındaki ilişkiye göre de bu oran yapılmaktadır. Eğitimde ise, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gereği olarak bu eğitim faaliyetini yerine getiren öğretmen, donatım, sabit sermaye gibi tüketen grup karşımıza çıkmaktadır. Yani burada eğitimin verimliliği söz konusudur.

Verimlilikte dikkat edilecek hususlardan biri de rantabilitedir. Örneğin yatırımlar arasında en uygun olanına karar vermek, rantabilitenin konusuna girer. Aynı şekilde harcamaların rantabilitesinin ölçülmesi de bizi yakından ilgilendirir. Bunun yanı sıra sabit sermaye (binalar, arsalar, donatım), demirbaş eşya, öğretim araç ve gereçleri, öğrenim düzeylerine göre öğrenciler, öğretim ve yönetim personeli gayet iyi idare edilmelidir. Ancak bu şekilde verimlilikten ve verim kavramından söz edilebilir.

Verim kavramı ölçülürken yan hizmetler kesimi ayırt edilmelidir. Bu yan hizmetler; sağlık, taşıma, yurt ve yatılılık, öğrenci kantini gibi hizmetlerdir. Az kaynakla çok başarı sağlanırsa verimde de o kadar artış sağlanır. Bugün mevcut eğitim sistemimizin bir öğretim devresi verimi, öğrencilerin başarılarının yüksek olup olmamasıyla ölçülür. Bu ölçüde yöneticiler de sorumludur. Bir yerde bu ölçü yönetimi de doğrudan ilgilendirmektedir.

Yöneticiler, bu sorunlarını elde ettikleri sonuçlara göre çözümleyebilirler. Aynı durum da yatılılık sonucunda öğrenci başarısı artıyorsa bu nevi okulların daha fazla açılması gerekecektir. Çünkü verimlilik yüksektir. Verimlilikle ilgili konuları daha fazla çoğaltabiliriz²⁹.

²⁹ Adem, Mahmut, Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Politikaları, Bilim Matbaası, Ankara, 1977, s.178.

1.9. Eğitimin Planlanması

1.9.1. Planlama Kavramı Ve İktisadi Planlama

Bilindiği gibi son çeyrek yüzyıldan beri, planlamanın pek çok tanımı yapılmıştır. Planlama, bazı amaçlara ulaşmak için gelecekte uygulanacak bir dizi kararları hazırlamaktan oluşan bir süreçtir. Bu sürecin içerdiği temel öğeler şöyle sıralanabilir:

- Planlama geleceğe yönelik bir çalışmadır.
- Planlama daha çok eylem üzerinde duran bir uygulamadır.
- Hedef alınan bir amaç olduğuna göre, planlama tartışılmış bir çaba ister.
- Planlama birbirine bağlı bir dizi kararları birlikte getirir.
- Planlama sınırlı kaynakların çeşitli programlar arasında dengeli bölünüşü, yani maliyetleri dikkate almak zorundadır³⁰.

İktisadi plancılık kavramı, uzun bir süre iktisatçılar arasında tartışma konusu yapılmış ve bu kavram farklı şekillerde tanımlanmıştır. Oysa neyin iktisadi plan sayılması gerektiği konusu son derece önemlidir. İktisat politikasına ilişkin tedbirleri içeren her belge bir plan değildir. Bu bakımdan hangi faaliyetlerin bir iktisadi planlama sayılacağını ya da kalkınma planında kapsanacağını belirleyebilmek için bazı koşullara gerek vardır.

İktisadi plancılığın tam bir tanımını şöyle yapmak mümkündür: Belli bir dönemde belirli sosyo-ekonomik amaçlara ve sayısal olarak ifade edilebilen hedeflere ulaşabilmek için, bu işle görevlendirilmiş

organlar tarafından ve daha önceden saptanan araçları kullanmak suretiyle belli bir bölgede yürütülen faaliyetlerin tümüne iktisadi plancılık denir.

Bu tanım neyin plan sayılması gerektiğini, bir faaliyet veya politikanın plan sayılabilmesi için hangi koşulların gerekli olacağını açıkça ortaya koymaktadır³¹.

Ekonomik planlama, merkezi bir örgütün belirli bir süre için ülkenin yada belirli bir bölgenin (GSMH, tüketim, yatırım, tasarruf, vb. gibi) temel makro ekonomik değişkenlerini etkilemek, yönlendirmek hatta bazı durumlarda denetlemek amacıyla yoğun, sürekli ve bilinçli bir çabası olarak tanımlanabilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, etkileme, yönlendirme ve denetleme kavramları ekonomik planlamanın özünü oluşturur. Aynı şekilde, ekonomik plan da belirli bir zaman süresinde ulaşılmak istenen kantitatif ekonomik hedeflerin özel bir biçimde toplamıdır denebilir. Ekonomik planlar genel yada kısmi olabilir. Genel plan tüm ekonomiyi kapsar; bu nedenle içerdiği hedefler ulusal ekonominin ana öğelerine ilişkindir. Kısmi plan ise ulusal ekonominin örneğin, sanayi, tarım ya da kamu sektörü gibi yalnızca belirli bir bölümünü kapsar³².

1.9.2. Eğitim Planlaması Nedir?

Bugünkü eğitim planlamasının ilk örneklerinin eski çağlara kadar dayandığı söylenebilir. Ksenofon (Isparta Anayasasında)

³⁰ Adem, Mahmut, *Eğitim Planlaması*, İkinci Baskı, A.Ü. Eğitim Fakültesi, EFAM Yayın No 1, Ankara 1981, s.7.

³¹ Öney, Erden, *İktisadi Planlama*, 5. Baskı, Savaş Yayınları Ankara, 1987, s.19-20.

İspartalıların, eğitim düzenlerini kendi askeri, toplumsal ve ekonomik amaçlarına uygun olarak nasıl planladıklarını anlatır. Platon "Cumhuriyet" adlı eserinde Atina'nın önderlik ihtiyaçlarına ve politik amaçlarına hizmet edecek bir eğitim planı sunmuştur. Han Hanedanı döneminde Çin ve İnkalar zamanında Peru, eğitimlerini kendi kamusal amaçlarına uygun olarak planlamışlardır³³.

Kişisel, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın anahtarı olan eğitim alanındaki gelişmeler, yaygın eğitim yapan kurumların kendi aralarında bir eşgüdümün sağlanması gereğini ortaya koymaktadır. Bunun için kaynakların artırılması, etkin bir yaygın eğitim politikası üstlenilmesi konusu mutlaka planlama zarureti doğurmaktadır³⁴.

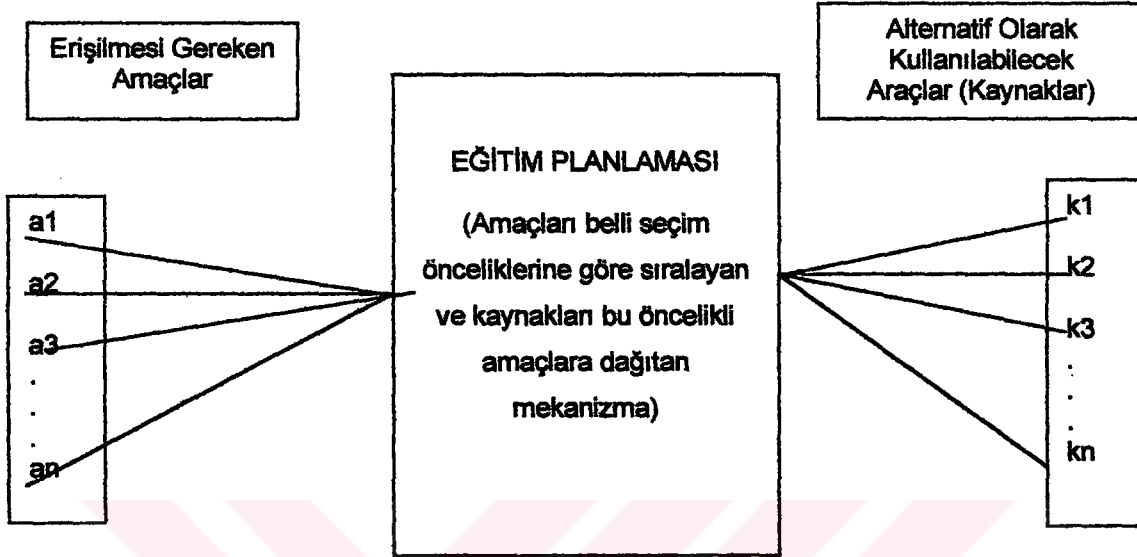
Ekonomik kalkınma planlarının kapsamı geliştikçe, söz konusu planların eğitimi de kapsar nitelikte toplumsal kalkınma ile birleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece, genel eğitim planlamasının toplumsal planlamanın ayrılmaz bir parçası olduğu, dolayısıyla ekonomik planlama yöntemleri temel alınarak hazırlanması gerektiği anlaşılmıştır.

³² P. Todaro, Michael, Çeviren, Orhan Sezgin, **Kalkınma Planlaması Modeller Ve Yöntemler**, Nihat Sayar Yayın – Yardım Ve Yardım Vakfı Yayınları, No. 417/651, s.1.

³³ Coombs, Philip H., **Eğitim Planlaması Nedir?**, Çev. Cemel Mihçioğlu, MEB Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları No 19, Ankara 1973, s.4.

³⁴ VI.B.K.P, DPT, s. 296.

Eğitim planlaması genel olarak şu şekilde şemalaştırılabilir:

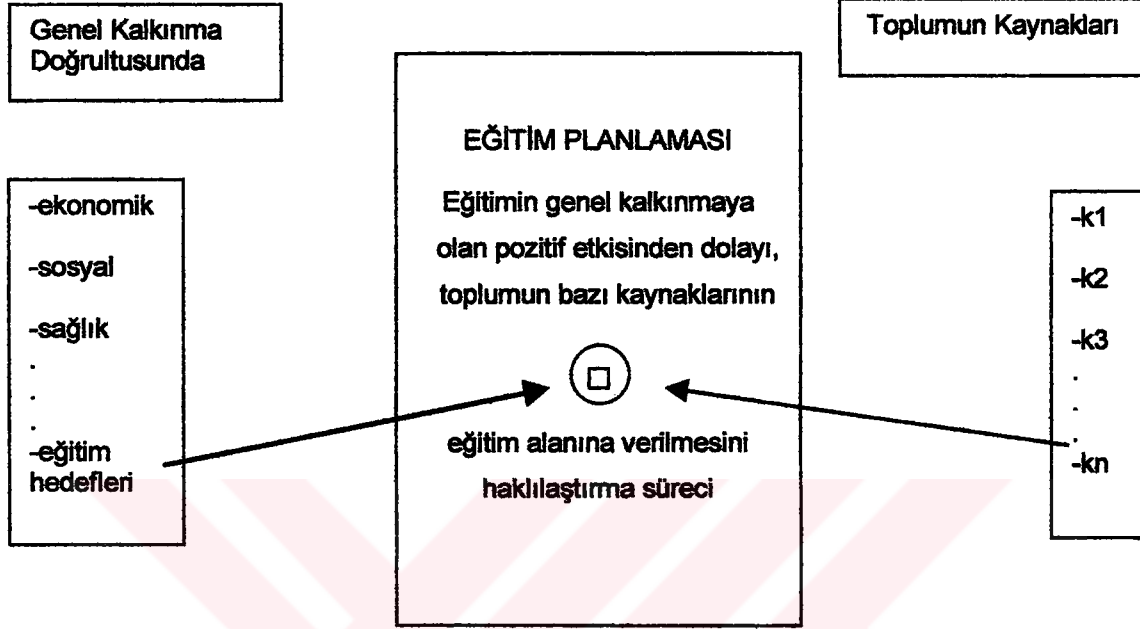

Şekil 1

Yukarıdaki şekilden de anlaşıldığı üzere eğitim planlaması, bir toplumun kalkınma doğrultusunda erişilmesi gereken birçok hedefi belli eğitim önceliklerine göre bir öncelikler listesine koyarak sınırlı kaynakları bu öncelikli hedeflere ilişkilendirmeye çalışır. Böylelikle eğitim planlaması eğitim alanına ayrılan kaynaklar için bir rasyonel davranış, bir haklılaştırma süreci durumuna girerken; diğer yandan da eğitim alanı içindeki çeşitli alt hedefler arasında bir seçim yapan ve kaynak dağıtan bir mekanizma durumuna gelmektedir³⁵.

³⁵ Hesapçıoğlu, Muhsin, *Eğitim Planlaması ve Yönetim*, M.Ü Yayın No: 472, İstanbul 1989, s. 6.

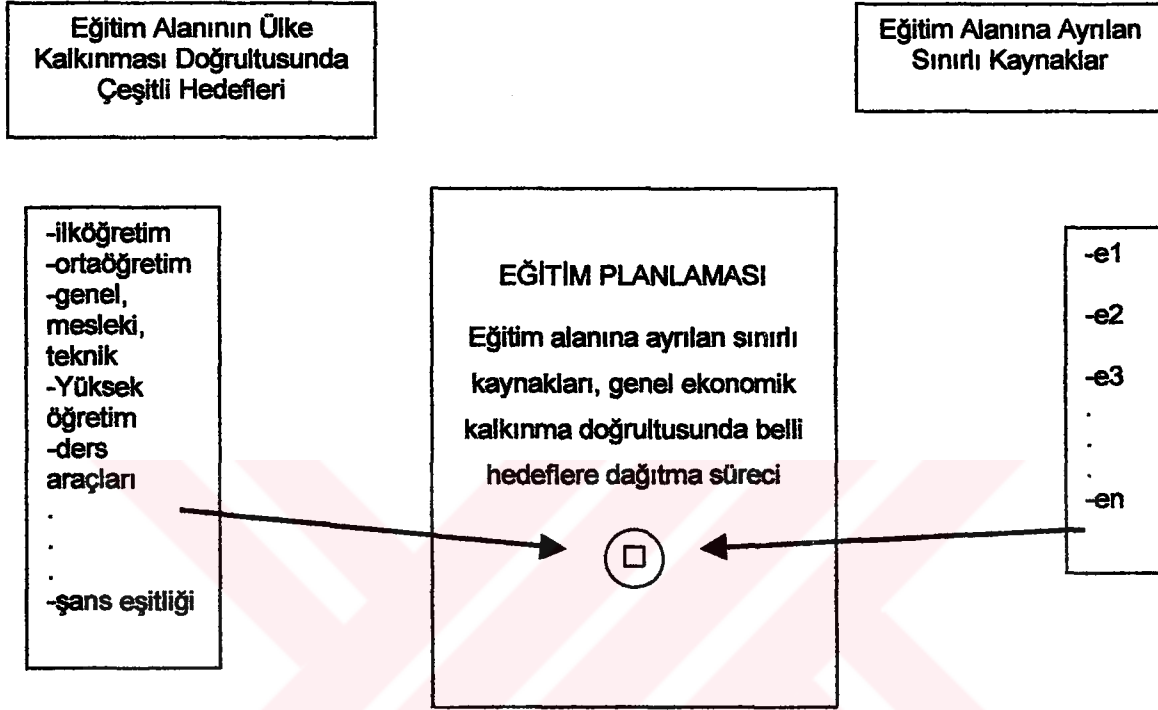
Makro düzeyde eğitim planlaması ise şöyle gösterilebilir:

Şekil 2

Eğitim planlaması toplumun genel sınırlı kaynakları ile toplumu genel kalkınma amaçları arasındaki gerginlik ilişkisini giderirken, diğer yandan da eğitim alanına belli hacimde bir kaynak ayrımı gerçekleştirdikten sonra bu kaynakları bizzat eğitim alanına çeşitli alt hedefler arasında da dağıtan bir mekanizma durumundadır(Şekil 2).

Eğitim sistemi düzeyinde eğitim planlaması da aşağıdaki gibidir³⁶.

Şekil 3

Bu açıklamalar ışığında, en geniş anlamda eğitim planlaması, açıkça tanımlanmış amaçlara uygun olarak bireyin var olan yeteneklerini geliştirmek ve ülkenin toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına yardım edecek eğitim olanağını tüm nüfusa sağlamak için kamu oyunun katılması ve desteği ile kamu kesimi için olduğu kadar özel eğitim kesimi için de geçerli, toplumsal araştırma, yöntem ve

³⁶ Ibid. s. 6-8.

ilişkilerinin, eğitimbilimsel (pedagojik) tekniklerin eşgüdümlü uygulamasını içeren sürekli, yönetsel, ekonomik ve parasal bir süreçtir³⁷.

1.9.3. Gelişmiş Ülkelerde Eğitim Planlaması

Sanayileşmiş ülkelerde eğitim, 1945-1970 döneminde dört devre halinde gelişmiştir. Bunlar; yeniden yapılanma, insan gücü kıtlığı, dolu dizgin genişleme ve yenileştirme safhalarıdır.

Avrupa dünya savaşları sonrası her yönden yıkıma uğramıştır. Bu yıkım, okul yapımı, öğretmen bulma, eğitim programlarında had safhadaydı. Giderilmesi gereken söz konusu eksiklikler için süratle geniş kapsamlı programlar hazırlandı. Bu programlar bir çok eksik yönleri bulunmakla beraber iyi sonuç verdiler. Bunlar ulusal plan çerçevesinde yerel nüfusu, öğrenci sayılarını dikkate alarak yönlendirildiler. Merkezci bir nitelik taşıyan eğitim, hükümet düzeniyle uyumlu olarak çalıştı. Böylece eğitim düzenleri, maddi bakımdan kısa sürede eski hallerine getirildi. Savaş sonrası, öğrenci sayısında geniş ölçüde artış oldu. Savaştan ağır yara alan Batı Avrupa ekonomileri dahi savaş öncesi üretim düzeylerine hızla ulaştılar. Yapılan planların hepsinde, batılı iktisatçıların insan gücüne fazla önem veren anlayışları hakimdi. Bundan böyle eğitim, yalnız ekonominin tüketim harcamalarının üretici olmayan bir kesimi olarak değil ekonomik gelişmeye katkıda bulunan temel bir yatırım harcaması olarak görülmeye başlandı. Böylece eğitimciler, insan gücü sorunlarıyla uğraşmak zorunda kaldılar. Eğitim, ulusal bütçelerinden daha büyük paylar almaya başladı. Daha sonra, Fransa da bile beş yıllık eğitim planlamaları yapılmaya başlandı. 1967'den sonra eğitim kurumları

³⁷ Adem, Eğitim Planlaması, s. 14.

kendilerini yenilediler. Bu yenileme doğrusal bir genişleme şeklinde olmadı. Bu safhada planlama, bir eğitsel değişim ve uyarlama stratejisine hizmet eden mahiyetteydi³⁸.

Türkiye’de ise, bu değişim ancak marjinal olarak izlenebilmiştir. Oysa ki Türkiye, eğitimde bir üçüncü dünya ülkesi görünümündedir. Son yapılan planlara göre, Türkiye’de 5 yıllık ilkokul eğitimi yaygınlaştırılmaya özen gösterilmiş ve büyük nitelik kaybı pahasına yüksek öğretimde kapasite artışına gidilmiştir³⁹.

Bunlara bir örnek verecek olursak, bugün A.B.D.’de 1991 mali yılında belirlenen strateji ve plan hedefleri gerçekleşmesi için geniş kapsamlı planlar yapılmıştır. Bunun için de hangi konulara ağırlık verileceği, nelerin belirleneceği, hedeflerin neler olacağı hep geniş kapsamlı planlarla ele alınmıştır. Bunun için 2000 yılına kadar Mili Eğitim hedeflerinin nasıl gerçekleşeceği çok önceden planlanmıştır. Bu planlarda esas; devlet nasıl daha etkin hale getirilir, böylece insanlar daha fazla nasıl çalıştırılır sorusuna yanıt bulmaktır. İşte bunlar planlarda esas teşkil eder. Bunun yanı sıra devlet yetkilendirilerek, esneklik ve sorumluluk kazandırılır. Devletten kasıt, federe hükümettir. Yani federe hükümet daha etkili ve yetkili hale getirilmelidir. Yine bu planlarda, riskli çocukların eğitimini (azınlık ve fakir çocuklar) artırmak, A.B.D.’nin en büyük hedefi. Çünkü bu çocuklar ileride , A.B.D.’nin başına büyük sorun açacaktır. Bunun için de sorun kökünden ve ivedilikle halledilmeliydi. Fedaral hükümet, eğitimle ilgili bütçenin % 80’nini bu çocuklara ayırıyordu. Bu çocukların çoğu göçmen olup,

³⁸ Coombs, a.g.e. s.10-11.

³⁹ Kazgan, Gülten, “Yeni Hükümetin Çözmesi Gereken Ekonomik Sorunlar Karşılaştığı Olanaklar ve Kısıtlar”, *İSO Dergisi*, 22 Aralık 1991, Sayı:310,s.7.

azınlık grubu teşkil ediyorlardı. Ve çoğu da İngilizce bilmiyordu. Asıl sorun bu çocuklardı⁴⁰.

1.9.4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Eğitim Planlaması

Gelişmekte Olan ülkeler, 1950 yılından itibaren içinde bulundukları koşulları doğrusal bir planlama stratejisiyle halletmeye başladılar. Asya, Afrika ve Latin Amerika Ülkeleri eğitimde son derece geri kalmıştı. Bunların Eğitim Bakanları UNESCO'nun düzenlediği bir dizi konferansa katılarak neler yapmaları gerektiği hakkında bilgilendirildiler. Böylece bu ülkeler de hedeflerini tesbit ettiler. Bilhassa ilköğretimde % 100 bir katılma oldu. Bu artış orta ve yüksek öğretimde az olmasına rağmen yine de arzulanan hedeflerin çok üstündeydi. Bundan böyle GSMH'dan ayrılan paylar yükseltilecekti.

Dış yardımlar da bu ülkelerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesinde büyük rol oynadı. Bu ülkeler ellerindeki kıt kaynakları en iyi şekilde kullanmak için, ihtisas birimleri oluşturdular. Ekonomik gelişme için, gerekli insan gücü türlerinin eğitime ağırlık verdiler. Fakat başlangıçta bu ülkeler, eğitim ve insan gücü planlamasını bilmiyordu. Bunun yanı sıra uzman kişiler yetişmemişti. Nihayet devreye Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve UNESCO girdi. Bu ülkelere nitelikli danışmanlar temin etmeye çalıştı. Bu sahada yazılmış kitaplar dahi hemen hemen 1990 yılı başına kadar yoktu. Bir de bu ülkelerde nüfus devamlı artıyordu. Ekonominin modern sektöründe birikmiş işsizlik ve aynı zamanda geleneksel tarımda gizli işsizlik hüküm sürmekteydi. Etkili bir milli gelişme için, gerekli olan kriter bilgi ve beceriye sahip insan eksikliği çekiliyordu. İnsan gayretini mobilize

⁴⁰ Akyol, Avni, Amerikan Eğitim Sistemi, M.E.Basımevi, Ankara 1991,s.27.

etmek için, yetersiz ve gelişmemiş örgütler ve kurumlar vardı. Milli gelişme için hayati derecede önemli olan, çeşitli faaliyetlere katılacak olan insanlar için yetersiz teşvik unsurları vardı. Bunun dışında az gelişmiş ülkelerin en büyük sorunlarından olan yetersiz beslenme ve sağlık da bu ülkelerde istenilen seviyede engellenememiştir. Bundan başka gelişmekte olan bu ülkelerde, iş gücü istatistikleri de mevcut değildi. İnsan gücü analizcileri iş gücünün bugünkü ve gelecekteki büyüklüğü ile yakından ilgilendiler⁴¹.

Bugün dahi Türkiye'de eğitim planlaması istenilen seviyede yapılmamıştır. Değişen iktidarlar, eğitimi yaz boz tahtasına çevirmiştir. Her gelen iktidarın bunu politik bir çıkar gibi görmesi, eğitim kurumlarındaki huzursuzluğu hat safhaya çıkardığı gibi istenilen sonuca da varılmamıştır. Oysa ki bu eğitim planları, bugüne kadar kendi modelini meydana getirmeliydi. Bugün hala daha bir model arayışı içinde bulunuyoruz. Bu da eğitimde uygulanan planların yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Birçok gelişmiş ülke bu probleme bir çözüm bulduğu halde maalesef gelişmekte olan ülkeler, hep gelişen ülkelerdeki modelleri taklit etmekten öteye gidememiştir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde, hep geçici çareler planlamaya sokulmuştur. Uzun vadeli planlarda dahi istenilen sonuca varılmamıştır.

⁴¹ Coombs,a.g.e. s.15.

II. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE KALKINMA PLANLARINDA EĞİTİM

2.1. Genel Olarak Türk Eğitim Sisteminin Yapısı

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, devleti ve ülkeyi yeni baştan kurmak için, diğer toplumsal kurumlarda olduğu gibi, eğitim alanında da, Türk Devriminin birer parçası olarak, bazı atılımların gerçekleşmesi gerekti. Bunlar kısaca beş başlık altında toplanabilir.

1. Öğretimi Bütünleştirme
2. Eğitimin Örgütlenmesi
3. Eğitimin Niteliğini Değiştirme
4. Cumhuriyet Döneminde Eğitimi Yayma Çabaları
5. Eğitimi Kalkınmaya Katma

Türkiye'de eğitim devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesine göre, herkes eğitim görme hakkına sahiptir. Bireyler eğitimleri süresince ilgi ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara, okullara yönlendirilerek yetiştirilirler. Eğitim sisteminin her bakımdan bu yönelimi gerçekleştirmesi esastır.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'na göre eğitimin amacı; bireyleri, Türk ulusunun değerlerini benimsemiş, ülkesine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş, bilgi üreten,

Üretilen bilgi ve teknolojiyi kullanabilen, insan haklarına saygılı demokratik yurttaşlar olarak yetiştirmektedir. Ayrıca bireyleri geleceğe hazırlamak, kendilerinin ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar okul, ğrenci ve ğretmen sayılarında büyük artışlar sağlanmış, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılarak geniş bir kitleye ulaşılmıştır. Ülkede eğitim ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmenin en önemli unsuru olarak kabul edildiğinden, kalkınma planlarında da eğitime büyük önem verilmektedir. Nitekim 1996-2000 yıllarını kapsayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitim birinci öncelikli sektör olarak yer almaktadır.

2000'li yıllarda Türkiye, eğitim sistemi ve programlarını, öğretmenlerini, altyapı ve eğitim malzemelerini, dünya kültürü ve teknolojisine katkıda bulunacak Türk insanını yetiştirmek üzere geliştirmeye devam etmektedir. Nüfusun eğitim talebini karşılamak için sürekli kaynak artırımını yapılmakta ve eğitimdeki hedef ve beklentileri karşılayacak altyapının oluşturulması için çaba sarfedilmektedir. Bu amaçla 1996-2010 yıllarını kapsayan Eğitim Ana Planı hazırlıkları yapılarak; eğitimin bireysel, ulusal ve küresel istemlerine cevap verecek şekilde esnekleştirilmesi ve sisteme giriş çıkış rahatlıklarının artırılması yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası uyarınca Türk Milli Eğitim Sistemi; rgn Eğitim ve Yaygın Eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim, okul sistemini ifade etmekte ve okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimden oluşmaktadır. Yaygın eğitim

ise okulların dışında veya yanında düzenlenen faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır⁴².

2.1.1. Örgün Eğitim

Okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının tümünü kapsar.

2.1.1.1. Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi, isteğe bağlı olup ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar.

Okulöncesi eğitimin amacı, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimlerini ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak, onları ilköğretime hazırlamak, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak, Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

Okulöncesi eğitim kurumları, bağımsız ana okulları olarak kurulabildikleri gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okullarına bağlı ana sınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılmaktadır.

⁴² <http://www.tbb.gen.tr/turkce/egitim>

2.1.1.2. İlköğretim

İlköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim öğretimini kapsar. İlköğretimin amacı, çocukların iyi birer yurttaş olabilmeleri için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazanmalarını, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir üst öğrenime hazırlanmalarını sağlamaktır.

İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir.

İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır.

2.1.1.3. Ortaöğretim

Ortaöğretim; sekiz yıllık ilköğretimin ardından, en az üç yıllık genel, mesleki ve teknik öğretim veren kurumların tümünü kapsar.

Sekiz yıllık ilköğretimi tamamlayan her öğrenci ortaöğretimden yararlanabilir. Ortaöğretimin amacı, öğrencilere asgari düzeyde ortak bir genel kültür vererek onları birey ve toplum sorunlarını tanıyacak, çözüm yolları arayacak, ülkenin sosyoekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinçle ilgi, beceri ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime veya iş alanlarına hazırlamaktır.

Öğrenciler eğitimleri süresince, ilgi, yetenek ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yönelmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir.

2.1.1.4. Yükseköğretim

Ortaöğretimden sonra, en az iki yıllık yükseköğretim veren ve öğrencileri ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde yetiştiren eğitim kurumlarının tümünü kapsar.

Yükseköğretimin amacı, milli eğitimin ilke ve hedeflerinden ödün vermeksizin, kalkınmanın gerçekleşmesinde çok önemli bir faktör olan insanımızı ilgi, beceri ve yetenekleri doğrultusunda ve ülkenin üst düzeyde insangücü ihtiyacını karşılayacak şekilde yetiştirmektedir.

Ayrıca, bilimsel alanda araştırmalar yapmak, bu alanda gelişmiş dünya ülkeleri arasında yer almak, bilimsel öğretimin dikkatli bir izleyicisi olmak, inceleme ve araştırmaları ile olumlu katkılarda bulunan insanlar yetiştirmek ve bunun maddi koşullarını hazırlamak, yükseköğretimde hedefimizdir.

Yükseköğretim Kurumları;

- Üniversiteler,

- Fakülteler

- Enstitüler
- Yüksekokullar
- Konservatuarlar
- Meslek yüksekokulları
- Uygulama ve araştırma merkezleridir.

2.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitimin amacı, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmeyen veya herhangi bir kademesinde bulunan, ya da bu kademedен çıkan yurttaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında;

- Okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlama imkanı hazırlamak,
- Bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere uyumlarını kolaylaştırıcı eğitim imkanını sağlamak,
- Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici nitelikte eğitim vermek,
- Boş zamanlarını yararlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,
- Ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda istihdam politikasına uygun meslek edinmelerini sağlamak,

- Çeşitli mesleklerde çalışanlara, gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır⁴³.

Eğitim sistemini örgün ve yaygın eğitim olarak ikiye ayırmak uygulamada birçok sakıncalar getirmiştir. Bunlardan en önemlisi örgün eğitimi, eğitim sisteminin asıl görevi olarak görüp yaygın eğitimi savsaklamaktır. Bu eğilimle yaygın eğitime çok az ödenek ayrılmaktadır. Ayrıca okullar, yaygın eğitimi kendi görevlerinin dışında saymaktadır. Oysa eğitimin, insanın yaşamı boyunca sürmesi gerektiği, aynı yasanın süreklilik ilkesinde yer almaktadır.

Onuncu Milli Eğitim Şurası, eğitim sistemindeki bu sorunların kaldırılabilmesi için kararlar almıştır. Bu kararlardan en önemlisi, örgün ve yaygın eğitimin birbirini tamamlayacak biçimde bir bütünlük içinde geliştirilmesinin sağlanması, bu ikisinin arasındaki kopukluğun giderilmesidir. Bunu sağlayabilmek için yaygın eğitim programlarının uygulanmasından okulların da sorumlu olması bir ilke olarak benimsenmiştir.

Sistem özelliği gösterebilmesi için, eğitim sistemini oluşturan tüm sistemlerin (okulların ve öbür eğitim yerlerinin) aynı amaçlar, ilkeler doğrultusunda çalışması zorunludur. Bu zorunluluğu yerine getirecek olanlar eğitim yönetmenleridir. Her eğitim yönetmeni yönettiği okulu, eğitim örgütünü Milli Eğitim Temel Kanunu'nun gösterdiği amaçlar ve ilkeler doğrultusunda yönettiğinde sistem bütünleşir⁴⁴.

⁴³ Uluğbay, Hikmet, TBMM 1998 Yılı Bütçe Raporu, 22 aralık 1997.

⁴⁴ Başaran, a.g.e., s.35.

2.2. Cumhuriyetten Günümüze Milli Eğitimde Sayısal Gelişmeler

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen kısa süre içinde eğitim sisteminin her tür ve kademesinde okul, öğrenci ve öğretmen sayısında büyük artışlar olmuş, eğitim olanaklarının yurt geneline dağılımında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Cumhuriyetten günümüze eğitimin değişik tür ve kademesinde;

- 1923 yılında 5.1 bin okul bulunur iken okul sayısı 10 kat artarak 2000 yılında 57.9 bine, 1923 yılında yaygın eğitim kurumu bulunmaz iken 2000 yılında kurum sayısı 6.9 bine,

- 1923 yılında 361.5 bin öğrenci öğrenim görmekte iken öğrenci sayısı 43 kat artarak 2000 yılında 15.8 milyona, 1923 yılında yaygın eğitim kurumunda öğrenci bulunmaz iken 2000 yılında yaygın eğitim kurumundaki kursiyer sayısı 3.1 milyona,

- 1923 yılında 12.2 bin öğretmen görev yapmakta iken öğretmen sayısı 43 kat artarak 2000 yılında 543.2 bine, 1923 yılında yaygın eğitim kurumunda öğretmen bulunmaz iken 2000 yılında yaygın eğitim kurumundaki öğretmen sayısı 51.1 bine ulaşması sağlanmıştır. Aşağıdaki tablolardan bu sayısal gelişmeleri izlemek mümkündür

Tablo 1 1923-2000 yılları arasında okul sayıları ve artış katları			
Eğitim Kademesi	Okul Sayısı		
	1923-1924	2000-2001	Artış (Kat)
Okulöncesi	80	8 996	111
İlköğretim	5 010	36 047	6
İlkokul	4 894	-	-
Ortaokul	116	-	-
Ortaöğretim	43	5 967	138
Genel Ortaöğretim	23	2 746	118
Meslekî ve Teknik Ortaöğretim	20	3 221	160
Örgün Eğitim	5 133	51 010	9
Yaygın Eğitim	-	6 975	-
Genel Toplam	5 133	57 985	10
Kaynak: 2001 Yılında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Tablo 3.			

1999-2000 öğretim yılında okullaşma oranları, okulöncesinde %9,8'e, ilköğretimde %97,6'ya ulaşmıştır. Ortaöğretimde bu oran %22,8'i mesleki teknik eğitim, %36,6'sı genel lise eğitiminde olmak üzere %59,4'e çıkmış; yükseköğretimde ise %18,7'si örgün öğretimde olmak üzere %27,8 olmuştur⁴⁵.

⁴⁵ VIII. BKP (2001-2005), DPT, s.81.

Tablo 2
1923-2000 yılları arasında öğrenci sayıları ve artış katları

Eğitim Kademesi	Öğrenci Sayısı		
	1923-1924	2000-2001	Artış (Kat)
Okulöncesi	5 880	228 503	38
İlköğretim	351 835	10 289 233	28
İlkokul	341 941	-	-
Ortaokul	9 894	-	-
Ortaöğretim	3 799	2 128 957	559
Genel Ortaöğretim	1 241	1 324 083	1 066
Meslekî ve Teknik Ortaöğretim	2 558	804 874	314
Örgün Eğitim	361 514	12 646 693	34
Yaygın Eğitim	-	3 173 841	-
Genel Toplam	361 514	15 820 534	43

Kaynak: 2001 Yılında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Tablo 4.

Tablo 3 1923-2000 yılları arasında öğretmen sayıları ve artış katları			
Eğitim Kademesi	Öğretmen Sayısı		
	1923-1924	2000-2001	Artış (Kat)
Okulöncesi	136	12 265	89
İlköğretim	11 292	345 001	30
İlkokul	10 238	-	-
Ortaokul	1 054	-	-
Ortaöğretim	838	134 815	160
Genel Ortaöğretim	513	71 344	138
Meslekî ve Teknik Ortaöğretim	325	63 471	194
Örgün Eğitim	12 266	492 081	39
Yaygın Eğitim	-	51 196	-
Genel Toplam	12 266	543 277	43
Kaynak: 2001 Yılında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Tablo 5.			

2.3. Kalkınma Planlarında Eğitim

Bu başlık altında kalkınma planları içerisinde eğitim ile ilgili amaçlar, ilkeler ve bu doğrultuda eğitime yapılan harcamalar incelenmektedir. Ancak konu araştırılırken bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Örneğin, belirli yıllarda plan yapılmamış, hazırlanan planlar arasındaki bağlantılar koparılmış, plan anlayışındaki değişiklikler, eğitim ile ilgili verilerdeki periyodikliğin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu nedenle, kalkınma planlarının uygulamaya konulduğu

yıldan günümüze kadar planlarda genel olarak ortaya çıkan yapının nasıl değiştiğini belirtmek gerekmektedir.

Kendisine bir kurtarıcı gözüyle bakılan ve planlamaya bir sihirli değnek muamelesi yapılan bir ortamda işe başlayan DPT, 1960-1980 döneminde dört adet kalkınma planı hazırlamıştır. Bu planlardan dördüncüsü dışında diğer üç plan büyük ölçüde uygulama olanağı bulmuştur. DPT bu planlarda kamu için emredici özel sektör için yol gösterici, sosyo-ekonomik yapının tüm yönlerini kapsayıcı bütüncül bir planlama anlayışını benimsemiştir.

Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları 15 yıllık süreyi kapsayan perspektif planının ilk iki dilimidir. 1971 muhtırasına denk gelen üçüncü plan ise 22 yıllık uzun bir perspektif planıdır. AET ile yapılan Katma Protokol çerçevesinde 1973'ten 1995'e kadar 22 yıllık bir sürenin belirlenmiş olması üçüncü planın da bu çerçevede hazırlanmasına neden olmuştur.

1970'lerin sonundaki politik ve ekonomik kriz üçüncü plandan sonra planlamaya yeni bir bakış açısı getirmiştir. İstikrar politikalarının uygulamaya konulması kalkınma planlarının kalkınma ve sanayileşme öncelikli yapısını istikrar arayışını öne çıkaran bir yöne sokmuştur. IMF istikrar politikaları ve Dünya Bankası yapısal uyum programları ile birlikte devletin üretim ve sanayi alanından tamamen çekilmesinin hedeflendiği ve bu doğrultuda özelleştirmeyi öne çıkaran, ihracata dayalı bir kalkınma anlayışını benimseyen uzun dönemli bir piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşanmaya başlanmıştır. Karma ekonomi ve devlet girişimciliği felsefesine göre hazırlanmış olan, sanayileşmeyi birinci tercih olarak ortaya koyan dördüncü plan uygulamadan kaldırılmıştır. Bu plandan sonra DPT kalkınma planları hazırlamaya devam etmiş, ancak beşinci ve altıncı beş yıllık kalkınma planları sektörel planlama anlayışı ile

hazırlanmakla birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı ekonomi politikalarının yansıtıldığı birer belge olmaktan öteye gidilememiştir.

1970'lerin sonunda başlayan süreç içerisinde 1978 yılı plansız geçmiştir. DPT'dan çok çabuk plan hazırlanması istenmiş, ancak Ecevit Hükümeti hazırlanan plan stratejisini iptal edip yenisini hazırlatmıştır. Bu gecikme nedeniyle 1978 yılı plan kapsamı dışında kalmıştır. Dördüncü planda, üçüncü plandaki 22 yıllık perspektif bir kenara bırakılıp yukarıda da değinildiği gibi bir istikrar arayışı içerisine girilmiştir. Bu anlamda dördüncü plan tam bir kırılma noktasıdır.

Beşinci plan, hazırlayan ve uygulamaya koyan hükümetlerin aynı olduğu tek plandır. Dolayısıyla serbest piyasa ekonomisinin kurum ve kuruluşlarının bu planda yoğunlukla yer aldığını söyleyebiliriz. 1984 yılı da plansız geçen bir yıl olmuştur. Bu yıl demokratik hayata geçiş çabalarının olduğu bir dönemdir.

Beşinci planla birlikte planlar arasındaki amaç, öncelik, strateji ve başarı ile ilgili değerlendirme bağlantıları ortadan kalkmıştır. Bütüncül, birbirini takip eden plan anlayışı terk edilmiştir. Beşinci ve altıncı planlar önceki planlarda olduğu gibi sektörel bir anlayışa sahip iken yedinci ve sekizinci planlar bu anlayıştan uzaklaşarak stratejik bir anlayışa dönmüştür. Bu arada 1994'teki siyasi ve ekonomik kriz 1995 yılının da plansız geçmesine neden olmuştur.

Yedinci ve sekizinci planlar ayrıntıya inmeyen daha çok küreselleşmeye uyum sürecinde alınması gereken kurumsal düzenlemeleri gerektiren projeleri sıralayan bir yapıya bürünmüştür. Böylece sektörel planlama yerine proje planlaması öne çıkmıştır.

"Planlı kalkınma " dönemi olarak anılan ve bugün de kısmen süren dönem, eğitim sisteminin yönlendirilmesinde ekonomik ölçütlerin

belirgin bir biçimde ağırlık taşıdığı bir dönemdir. Sırasıyla 'İnsangücü, İstihdam, Eğitim ve Araştırma', 'Ekonomik Gelişmede İnsan Unsuru', gibi başlıklar altında toplanan birinci ve ikinci planda eğitime ayrılan bölümler ekonomik ölçütlerle ilgili kaygıların öne çıktığını göstermektedir⁴⁶. Kalkınma çabalarında nitelikli insan gücü ancak eğitim sistemine dinamizm kazandırılarak elde edilir. İhtiyaçların çok fazla, buna karşılık kaynakların kıt olduğu ülkemizde, ihtiyaçlar ve kaynaklar arasında denge sağlanması şarttır. Bunun içinde ancak planlar sayesinde hızlı ve aynı zamanda dengeli bir kalkınma sağlanabilecektir⁴⁷.

Türkiye'de kalkınma, planlı ve amaçlı bir şekilde yapılmıştır. Kalkınma sosyal ve kültürel alanları da içermektedir. Bunun içinde eğitime gereken önem verilmeye çalışılmıştır. Eğitim görmemiş kişiler kalkınmada etkili olamazlar. Sosyal, politik ve ekonomik sistemlerdeki değişmelerin tümü kalkınmayı yakından etkiler. Bunu için de ülkemizde beş yıllık planlar yapılır. Planlar sayesinde ancak istenilen kalkınma seviyesine ulaşılabilecektir⁴⁸.

Beş yıllık kalkınma planlarında ana hedefler genelde yıllık % 7 oranında büyüme hızının sağlanması, istihdam sorununun çözümlenmesi, dış ödemeler dengesinin sağlanması, sosyal adalet ilkelerinin gerçekleşmesidir. Bu ana kapsam içerisinde kalkınma planlarında eğitime bakış ve özellikle eğitime ayrılan kaynaklar bakımından hedefler ve gelişmeler plan sırasına göre aşağıdaki gibi incelenebilir.

⁴⁶ L. Işıl Ünal-Seçkin Özsoy, "Modern Türkiye'nin Sisypheos Miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği", *Bilanço* 98:75.Yılda Eğitim, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.52-53

⁴⁷ Plan Ve Türkiye'de Planlı Kalkınma, DPT, s.1.

⁴⁸ Tural, Necia, Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Ortaöğretimin Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Politikalar ve Uygulamalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987, s.3.

2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

BBYKP'nında eğitim konusu, eğitimin sosyal hedefleri yanında, kalkınma hedeflerine ulaşmak bakımından yapılacak işlerin gerçekleşebilmesi için gerekli nitelikte ve sayıda eleman yetiştirilmesi açısından ele alınmış ve istihdam konusu ile birlikte incelenmiştir. Planda çeşitli sektörlerde çalışması gerekli insan sayısı ile toplum sayısı fonksiyon tiplerine bölünmüş ve bunları yetiştirecek eğitim sistemi arasında ilişki kurulmuştur. Çeşitli alanlarda çalışacak toplam işgücünün hangi nitelikte elemanlardan meydana geleceği konusu üzerinde durulmuş böylece eğitim kurumlarının yetiştireceği insan sayısı, bunların nitelikleriyle ilgili hedefler tespit edilmiştir.

Sözünü ettiğimiz hedef doğrultusunda, planın kullandığı metot şöyle olmuştur:

Türkiye'nin işgücü durumu başlıca tarım, sanayi ve hizmetler ana kesimleriyle sanayinin alt kesimleri olan inşaat, maden çıkarma ve imalat sanayiinde incelenmiştir. Toplam işgücünün öncü sektörler bakımından şimdiki durumu, yani sayımı yapılmıştır. Toplam işgücü aynı zamanda çeşitli mesleklerin doldurdukları fonksiyonlara göre sınıflandırılmıştır. Böylece elemanların niteliklerine ve işteki fonksiyonlarına göre yedili bir sınıflandırma elde edilmiş ve bütün meslekler bu bölümlere yerleştirilmiştir.

İşgücünün bugünkü durumu tespit edildikten sonra onbeş yıllık perspektif içinde, özellikle Beş Yıllık Plan dönem için sektörler bakımından ve toplam işgücünün fonksiyonel bölümlerine göre projeksiyonlar yapılmıştır.

Eğitim kurumları işgücüne, başlıca arz mekanizması olarak kabul edilmiş, çeşitli eğitim kurumları tiplerine göre dokuz bölüme toplanmış,

bunlarla karşıladıkları kabul edilen fonksiyonel bölümler arasında bir paralellik kurulmuştur. Eğitim kurumları yanında, sanayi içinde eğitim üzerinde önemle durulmuş, sanayi içinde eğitim durumu ve geliştirme imkanı araştırılmıştır.

Plan hedefleri doğrultusunda, çeşitli eğitim bölümlerinde öğrenci artışlarını karşılayabilmek için gerekli yatırım, öğrenci başına yatırım maliyetine göre hesaplanmıştır. Yeni yatırım ve mevcut binaların onarımı için gerekli yatırım tabloda gösterilmiştir.

Sanayi içinde eğitim ise mesleki eğitim merkezlerinde ve işletmelerde eğitim olarak düşünülmüştür. Merkezi eğitim merkezlerinde, işletmelerde ve çeşitli üretim kollarında işgücü vasfını yükseltmek üzere teknik ve mesleki kalifikasyonu olanları öncelikle ele alarak montör ve ustabaşı yetiştirmek amaçlanmıştır.

İşletmelerde eğitim için ise sanayi içinde yetişmesi gerekli elemanların çoğunluğunun elverişli fabrika ve işyerlerinde açılacak standart kurslar yoluyla yetiştirecekleri düşünülmüştür. Bu kursların maliyetinin toplam olarak 40 milyon TL civarında olacağı tahmin edilmiştir.

3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci plan da, eğitim ile ilgili planlama yapılırken, ilkönce BBYKP dönemindeki hedeflenenlerin ne durumda olduğu ortaya konulmuştur. Buna göre, eğitim hizmetinin içe dönük kaldığı, çevre ve iş hayatı ile ilişkisinin sınırlı olduğu, özellikle kız ve erkek teknik öğretimde fonksiyonel eğitimin sağlanamadığı, kabiliyetli olanların eğitiminin, en üst kademelere kadar yükselmelerini sağlayıcı bir sistem, yeterli sayıda burs ve yatılı okuma imkanı yaratılamadığı saptanmıştır.

Bunun yanısıra, ilköğretim kademesinde, öğretim programları, çevre şartlarına, temel eğitim gereklerine, oyun ve iş gereklerine uygun değildir. Ortaokullarda nicelik ve nitelik yönünden önemli bir tıkanıklık ortaya çıkmış durumdadır. Bu kademedeki öğrenci-öğretmen oranlarında sınırlı bir iyileşme olmasına rağmen verim düşmüştür.

Öğretmen okullarının öğretim programlarında ortaya çıkan yeni öğretim konularının ve ilköğretimdeki yeni düzenlemelerin uygulaması için gereken değişiklikler yapılmamıştır.

Yükseköğretimde öğretim üyesi sorunu yeni üniversite ve yüksekokul açılmasını sınırlamıştır. Yükseköğretim kurumlarına öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla doktora için yurt dışına burslu öğrenci gönderme programı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Yaygın eğitim çalışmaları arasında işbirliğinin olmayışı ve programların belli hedeflere bağlanamamış olması yaygın eğitimde başarının sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Eğitim için kısa sürede iki amaçlı bir gelişme öngören IBKP'na göre, ilk amaç, gelişmenin gerektirdiği insangücünü yetiştirmek, ikincisi ise bütün yurttaşlara temel eğitim vermektir.

Eğitim kademelerinde dikey geçişler, kabiliyetli olanların, eğitimin en üst kademelerine kadar çıkmalarını sağlayacak yönde düzenlenecektir. Orta öğretim seviyeli meslek ve teknik okullardan mezun olanların kendi konularında daha yüksek okullara devamları yukarı seviyeye yetiştirici ve yukarı seviyedeki okullara bağlı hazırlık sınıfları ile özel bir seçim sistemi ile gerçekleştirilecektir.

Öğretmen yetiştiren kurumların bina, teçhizat ve öğretim kadrolarının istenen niteliğe ulaştırılması öncelik taşıyacaktır.

Öğretmenlerin diğer çalışma alanlarına kaymalarını önleyici, bölgesel dağılımını dengeleyici, mevcut öğretmenlerden azami yararlanmayı sağlayıcı bir politika uygulanacaktır.

İlköğretim dışındaki bütün öğretim kademelerinden imkanları yeterli olmayan öğrencilerin kabiliyetleri oranında ve fırsat eşitliği içinde yararlanmaları, artırılacak parasız yatılılık ve burs vermek yoluyla sağlanırken, ilerde ödeme şartı olan kredi hacmi artırılırken imkanları yeterli olan öğrencilerin eğitim masraflarına sınırlı ölçüde de olsa katılmaları sağlanacaktır. Çeşitli yatılı okullara alınacak öğrencilerin ne kadarının köy ilkokulu mezunu olacağı yıllık programlarla tespit edilecektir. Bu oran yüzde yetmiş beşten aşağı olamaz.

Bir alanda insangücü ihtiyaçları kesin olarak belli olmadan, özellikle meslek ve teknik öğretim alanında yeni meslek dal veya kademeleri ile ilgili eğitim bölümleri ve yeni okullar açılmayacaktır. Açılacak her okul veya kademenin mezunlarının hakları ve statüsü öğrenci alınmadan ayrıntılı olarak tesbit ve ilan edilecektir.

Öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin insangücü açığı büyük fakat az talep olan dallarda yetiştirilmesi için özel programlar uygulanacaktır.

Her kademedede, insangücü ihtiyaçlarına uygun olarak gece öğretimi verilmesinden yararlanılacaktır. Bu hizmetin, söz konusu eğitim kurumunun gündelik faaliyetlerini ve bilimsel gücünü aksatmadan verilmesi esastır. Bu gibi sakıncaların doğabileceği durumlarda gece öğretimi yapılmayacaktır.

İlkelerde açıklanan anlayış içinde özel okulların denetimi ve belirli eğitim ve fiziki standardını sağlamaları kollanacak, yüksek öğretim kademesinde olanlar devamlı olarak Milli Eğitim Bakanlığının yöneticiliğinde bir üniversitelerarası kurulun denetimi altında çalışacaktır.

2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973-1977)

Eğitim sistemini kalkınma sürecinin bir parçası olarak gören üçüncü plan fertlerin bu sistem içerisinde topluma ve ekonomiye uygun sayı ve nitelikte yetiştirilmeleri ve toplumdaki gelişime yapıcı katkıda bulunmalarının sağlanmasını hedef almaktadır.

Üçüncü plan, birinci ve ikinci plan uygulamasında eğitim yatırımlarının öngörülen seviyeye çıkaranmadığını (bknz tablo 5) tespit etmektedir. Eğitim yatırımlarındaki geri kalmanın nedeni yatırımların uygulamada planlanan hedeflerden sapması, programlarda tespit edilen maliyet sınırları içerisinde gerçekleşmemesi ve programlanan sürede tamamlanmamasıdır.

Tablo 5 Birinci ve İkinci Planda Mahalli İdareler Hariç Kamu Eğitimi Yatırımları(1971 Fiyatları, Milyon TL)			
Yıllar	Hedef	Program	Açık
1963	1129,1	1184,4	55,3
1964	1269,3	1301,7	32,4
1965	1236,8	1189,4	-47,4
1966	1228,6	1311,8	83,2
1967	1573	1484,3	-88,7
1968	1925,7	1654,5	-271,2
1969	2039,3	1592,9	-446,4
1970	2266,9	1527,7	-739,2
1971	2717,9	1389,9	-1328
1972	2718,4	1528,2	-1190,2
Kaynak: ÜBKP(1973-1977), DPT, s.716, Tablo 549.			

Üçüncü plan döneminde eğitime ayrılan ödenekler ve eğitim kademeleri arasındaki dağılım da aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6 Üçüncü Plan Döneminde Hedeflenen Eğitimde Toplam Yatırımlar (1971 Fiyatlarıyla, Milyon TL)			
Konular	Birinci Plan Gerçekleşme	İkinci Plan Gerçekleşme	Üçüncü Plan Hedefi
Temel Eğitim			3780
Lise(Genel)			430
Teknik Liseler			2100
Meslek Liseleri			500
Pratik Sanat Okulları			2000
Diğer Pratik Okullar			150
Genel Yaygın Eğitim			50
Üniversiteler			1750
Yüksek Okul ve Akademiler			500
Bilimsel Araştırmalar			200
Kültür, Gençlik ve Spor			870
Diğer Eğitim Yatırımları			70
İkinci Plan Döneminden Kalan Projeler			1600
TOPLAM	6251,8	7002	14000
Kaynak: ÜBKP(1973-1977), DPT, s.729, Tablo 554.			

Üçüncü plan eğitim hedeflerine uygun olarak yatırımları temel eğitimde ilk kademede %100, ikinci kademede %50 okullaşma oranını sağlayacak şekilde ayırmış, mesleki-teknik eğitime verilen öneme paralel olarak orta seviyeli mesleki-teknik öğretime tüm eğitim yatırımlarının %30.6'sını tahsis etmiştir. Eğitim harcamalarında 1955-1965 yılları

arasında GSMH ve Milli Gelire kıyaslandığında bir gelişme görülmekle birlikte özellikle Avrupa ülkelerinin eğitim harcamalarının ortalamasının altında olduğu da bir gerçektir (bkz Tablo 7).

Tablo 7
Çeşitli Ülkelerde Eğitim Harcamaları ve Milli Gelire Oranı

Ülkeler			Eğitim Harcamaları			
			GSMH %		MG %	
	Eğ.Har.Yıl.Ar.	Yurtiçi GSMH'nin Yıl.Ar.%	1955	1965	1955	1965
B. Almanya	9,3 (1950-1966)	5,1	2,17	2,93	2,8	3,84
Belçika	9,3 (1957-1966)	4,4	3,11	3,68	3,98	4,79
İspanya	10,4 (1950-1966)	7	1,08	1,96	1,24	2,27
Fransa	13,7 (1957-1965)	4,9	2,83	4,55	3,73	6,05
Yunanistan	12,2 (1950-1966)	6,3	1,5	2,1	1,78	2,55
İtalya	13,7 (1957-1965)	5,3	2,98	5,19	3,79	6,48
Japonya	9,8 (1950-1965)	9,6	4,56	4,55	5,7	5,64
Hollanda	11,4 (1950-1967)	4,4	3,57	6,19	4,41	7,53
Portekiz	6,5 (1950-1965)	5,4	1,58	1,44	1,85	1,66
İngiltere	7,8 (1953-1965)	3	2,77	4,17	3,32	5,21
Yugoslavya	17,5 (1952-1967)	8,5	2,22	4,33	2,47	4,68
Türkiye	9,5 (1950-1967)	4,6	2,17	3,76	2,5	4,37

Kaynak: ÜBKP(1973-1977), DPT, s.728, Tablo 553.

2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

DBKP eğitimi, kültürel ve toplumsal olduğu kadar ekonomik amaçlara dönük bir süreç olarak tanımlamaktadır. Dördüncü Beş Yıllık Plan Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda da artık eğitimin ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan temel bir alt yapı alanı olduğuna işaret edilmektedir⁴⁹.

Bir önceki plan döneminde orta öğretimde mesleki-teknik eğitime ağırlık verilmesi ve örgün ve yaygın eğitim yoluyla sanayileşmenin gerektirdiği insangücünü yetiştirmeye yönelme hedeflerinin gerçekleştirilemediğini ortaya koyan dördüncü plan, liselerin *"...daha çok elini kullanabilen, eli ile kafasını bir yere getirerek 'iş' üretebilen 'iş' seven ve sayan insanlar' yetiştirmeye katkıda bulunacak 'pratik ve beceri' dersleri ile donatmak gerektiğini..."* vurgulamaktadır⁵⁰.

DBKP'nın özünde eğitimle ilgili bu ümit verici yaklaşımlar olmasına rağmen kamu yatırımlarının sektörlere dağılımına bakıldığında eğitimin sıralamada gerilerde kaldığı görülmektedir(bknz Tablo 8).

⁴⁹ IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Eğitim, DPT Yayın No: 1591, Haziran 1977, s.1).

⁵⁰ Ibid, s.5.

Tablo 8 DBKP Döneminde Yatırımların Sektörel Dağılımı ve Eğitim Yatırımları (Bin TL)		
Sektörler	1982 Sonu Harcama	1983 Yatırımı
Tarım	171131714	140755000
Madencilik	155962245	118015000
İmalat	512234836	203900000
Enerji	497939971	297190000
Ulaştırma	144438778	232100000
Turizm	11468297	11030000
Konut	29171940	30200000
EĞİTİM	36095067	57570000
Sağlık	22220418	23200000
Diğer KamuHiz	135263396	125640000
Genel Toplam	1715926664	1239600000
Kaynak: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1983 Programı Yatırımları, DPT Yayın No: 1887, Ankara 1983, s. 41'den hazırlanmıştır.		

Tablodan da hesaplanabileceği gibi toplam kamu yatırımları içerisinde eğitim yatırımlarının payı 1982 sonu harcamaları itibariyle %2 olarak gerçekleşirken, plan döneminin sonu olan 1983 yılında bu oranın %5'e çıkarılması öngörülmüştür.

2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmiştir. İleriki yıllarda mesleki ve teknik öğretimin genel

ortaöğretime tercih edilmesi istenmektedir. Nitekim plan çerçevesinde de mesleki ve teknik eğitime ayrılan kaynaklar artırılmıştır. Ancak mesleki ve teknik eğitim okullarında okuyan öğrencilerin sayısı toplam genel ortaöğretim içinde giderek düşmektedir. 1964-65 döneminde %26 olan bu oran, 1979-80 döneminde %23'e, 1985-86 döneminde %21'e düşmüştür.

Planda, eğitim hizmetlerinin maliyetine katılma uygulanması kararı da alınmış ve yüksek öğretimde bu uygulama başlatılmıştır. Ayrıca mahalli idarelerin eğitim yatırımlarına daha geniş ölçüde katkıda bulunmaları ilkesi benimsenmiştir⁵¹. Bu çerçevede eğitim yatırımlarının alt sektörlere dağılımı şöyledir:

⁵¹V. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Yayın no:1974, s. 143.

Tablo 9		
Beşinci Plan Döneminde Eğitim Yatırımlarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı(1983 Fiyatlarıyla Milyon TL)		
Alt Sektörler	Yatırım	Yüzde
Okul Öncesi Eğitim	20000	6,1
İlkokul	68000	20,8
İnşaat	61440	
Donatım	6560	
Ortaokul(Genel-Mesleki-Teknik)	70000	21,4
Ortaöğretim	41500	12,7
Mesleki-Teknik Lise	26500	
Genel Lise	15000	
Yükseköğretim (Sağlık Sektörü Payı Hariç)	87500	26,8
Köy Öğretmen Evleri	15000	4,6
Spor(Spor Toto Gelirleri Hariç)	7500	2,3
Kültür	17000	5,3
TOPLAM	326500	100
Kaynak: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı , DPT, s. 147, Tablo 103.		

Plan dönemi içerisinde bütçe içerisinde eğitim hizmetlerine ayrılan ve gerçekleşen rakamlar da aşağıda verilmiştir.

Tablo 10

Beşinci Plan Döneminde Bütçe İçerisinde Eğitim Hizmetleri(1)

Yıl	Eğitim Bütçesi				Konsolide Bütçe İçerisindeki Payı(%)			
	Toplam		Yatırım		Toplam		Yatırım	
	Başlangıç Ödeneği	Harcama	Başlangıç Ödeneği	Harcama	Başlangıç Ödeneği	Harcama	Başlangıç Ödeneği	Harcama
1985	616	706	100	74	12,3	12,5	9,9	6,6
1986	840	961	136	108	11,6	11,6	10,4	6,1
1987	1251	1573	215	186	11,3	12,3	11,6	7,8
1988	2412	2650	480	398	11,5	12,4	13,8	11,2
1989	4018	6020	874	693	12,2	15,5	16,5	11,9

Kaynak: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler(1950-1998), DPT, Aralık 1997, s. 162, Tablo 8.15'den alınmıştır.

(1) Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Üniversitelerin bütçeleri toplamıdır.

Tablodan da anlaşılabacağı gibi plan dönemi içerisinde eğitim yatırımlarına yapılan harcamalar hep başlangıçta ayrılan ödeneklerin altında kalmıştır. Bunu hem konsolide bütçe içerisinde eğitim yatırımlarına ayrılan hem de eğitim bütçesi içerisinde yatırımlara ayrılan pay olarak görmek mümkündür. Bu eğitim harcamaları içerisinde cari, transfer ve personel harcamalarının başlangıç ödeneklerini aştığı ve aradaki açığın yatırımları kısararak karşılandığı anlamına gelmektedir.

Plan çerçevesinde onikinci Milli Eğitim Şurası'nda ilköğretim öncesi anaokulu uygulamasının yaygınlaştırılması benimsenmiş, ilköğretim süresinin 8 yıldan 9 yıla çıkarılması kararı alınmıştır.

Eğitim hizmetlerinin maliyetlerine katılma prensibi içinde liselerde eğitim harcamalarına katılma üniversitelerin ise paralı olması benimsenmiştir.

2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)

Altıncı plan da bir önceki planda olduğu gibi anaokulları ve ana sınıflarının yaygınlaştırılması ve okul öncesi okullaşma oranını %11.5'e çıkarılmasını hedef almıştır.

Eğitim sistemi, meslek kazandırıcı yaygın eğitim, ara insangücü ve nitelikli insangücü yetiştiren eğitim olmak üzere üç boyutlu bir yapıda ele alınarak kalkınmanın temel amaçlarından birisi olarak etkinleştirilecektir. Fiziksel altyapı ve insangücü kaynakları, müfredat programları ve modern eğitim teknolojileri gibi eğitimin altyapısının iyileştirilmesi için program bütçe teknikleri, maliyet-fayda ve maliyet etkinlik analizlerine dayalı yatırım programları düzenlenecektir⁵².

2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000)

Bölgeler arasındaki nitelik ve nicelik farklarının giderilmesi ve her kademedeki eğitim-öğretim hizmetlerinin yaygınlaştırılarak fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanmasını temel hedef olarak benimseyen yedinci plan, eğitim programları, öğretim yöntem ve teknikleri ile eğitim araç ve gereçlerinin kalkınma amaçları ve teknolojik gelişme açısından ele alınarak evrensel ölçülerde demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla yeniden düzenlenmesini öngörmektedir.

⁵² Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Yayın no:2174, s. 294.

Zorunlu eğitim uygulamasının 2001 yılında 18 yaşı kapsayacak şekilde yürütülmesi ve internet erişim çalışmalarının tamamlanmasını önemle vurgulayan plan nihayet kamu eğitim harcamalarının, tasarruf tedbirleri ve bütçe kesintileri dışında tutulması ve kaynak kullanımında yerelleşme ve katılımcılık ilkesinin yaşama geçirilmesine özen gösterilmesi gerektiğini öne sürmektedir⁵³.

2.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)

Eğitimde yeni teknolojilerin kullanılması ve yaygınlaştırılmasında yeterli gelişmenin sağlanamadığını, ilköğretimden başlayarak eğitimin her kademesinde bilgisayarlı eğitime geçilmesi ve her okula internet erişiminin sağlanmasının önemini vurgulayan SBKP, 'Amaçlar, İlkeler ve Politikalar' başlığı altında *"... Milli eğitim, herkes için hayatboyu öğrenme yaklaşımıyla bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, etkin bir rehberlik hizmetini içeren, eğitimin tüm evrelerinde yatay ve dikey geçişlere imkan veren, piyasa meslek standartlarına uygun, üretime dönük eğitime ağırlık veren, yetki devrini esas alan, istisnasız tüm öğrenciler için fırsat eşitliğini gözetten bir sistem bütünlüğü içerisinde yeniden düzenlenecektir."* ilkesini benimsemektedir⁵⁴.

Eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen fiziki altyapı, donanım, müfredat, öğretmen ve öğretim üyesi istihdamı açısından eğitim kurumlarının yeterli düzeye getirilebilmesi için finansman imkanlarının geliştirileceği ile ilgili bir hedefin olduğu planda, bu konuyu ayrıntılı ortaya koyan bir açıklama yoktur. Zaten planın tümünün önceki planlara kıyasla

⁵³ Seventh Five Year Development Plan (1996-2000), s.28-31.

⁵⁴ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, s. 82, madde 676.

hacmi çok azdır ve bu itibarla eğitime ayrılan kısım da bundan nasibini almıştır.

III. TÜRKİYE'DE EĞİTİM HARCAMALARI VE EĞİTİMİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ

3.1. Türkiye'de Eğitime Yapılan Kamu Harcamaları Ve Diğer Ülkeler İle Karşılaştırılması

Eğitim sisteminin tüm toplum kesimlerine istenilen düzeyde etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi, nitelikli eğitimin yaygınlaştırılması eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı paylarla ilintilidir. Genel bütçeden MEB'e ayrılan pay ne kadar artırılırsa, toplumun eğitim istemleri ve gereksinimleri de o oranda karşılanmış olacaktır.

Eğitim finansmanı eğitsel gereksinimlerin giderilmesi için sistemin tümünü içeren öğretim tür ve düzeylerinin sunumunda gerek duyulan gerçek kaynaklara karşılık gelen parasal kaynak MEB bütçesinde yer almaktadır.

MEB'in parasal kaynakları;

- Konsolide bütçeden ayrılan kaynaklar
- İl özel idare bütçesinden ayrılan kaynaklar
- Çıraklık Meslekî ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonundan ayrılan kaynaklar (3308 sayılı Yasa gereğince)
- Eğitim, gençlik, spor ve sağlık hizmetleri vergisi (3418 sayılı Yasa gereğince)
- Eğitime katkı payı (4306 sayılı Yasa gereğince)
- Döner sermaye işletmelerinden sağlanan gelirler
- Halkın kişi ve kuruluşlar olarak eğitime katkıları, bağışlar
- Millî Eğitim Vakfı gelirleri
- Dernek gelirleri (okul yaptırma, yaşatma ve öğrenci koruma dernekleri vb.) gibi eğitim istemini karşılamak için çeşitli kanallardan

MEB bütçesine finansman sağlanmaktadır. Bütün olarak yıllar itibariyle MEB'nin bütçesi, konsolide bütçe ve GSMH içindeki oranı tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11 GSMH ve konsolide bütçe içinde MEB bütçesinin payı(milyon TL)					
Yıllar	GSMH	Konsolide Bütçe	MEB Bütçesi	MEB Bütçesinin GSMH'ya Oranı (%)	MEB Bütçesinin Konsolide Bütçeye Oranı (%)
1990	397 177 500	64 400 354	8 506 541	2,14	13,21
1991	634 392 800	105 987 150	14 943 536	2,36	14,10
1992	1 103 604 900	208 545 328	30 357 203	2,75	14,56
1993	1 997 322 600	400 710 000	57 506 445	2,88	14,35
1994	3 887 902 900	826 396 307	93 911 410	2,41	11,36
1995	7 854 887 200	1 341 978 053	136 506 629	1,73	10,17
1996	14 978 067 300	3 568 506 822	257 603 140	1,71	7,21
1997	29 393 262 100	6 361 685 500	512 234 445	1,74	8,05
1998	53 012 780 600	14 789 475 000	1 243 108 000	2,34	8,40
1999	78 806 000 000	27 143 467 196	2 131 808 500	2,70	7,85
2000	124 967 000 000	46 968 000 000	3 350 330 000	2,70	7,13
2001	153 405 000 000	48 360 000 000	4 046 305 625	2,64	8,37
Kaynak: 2001 Yılında Millî Eğitim, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Tablo 125 .					

Türkiye'de, bütçeden eğitime ayrılan pay, gelişmiş ülkelere ve orta düzeyde gelişmemiş ülkelere göre oldukça düşüktür. 1990'dan sonra fonlarla desteklenmeye başlanan eğitim bütçesi, yine de

yetersizdir. Bütçelerin yüzde 85-90'ı aylıklara ve ücretlere gitmekte; yatırımlar yüzde onlarda kalmaktadır. Eğitimi özelleştirme politikası da başarılı olamamıştır. Örneğin 1989-1990'da özel okullardaki öğrenci oranı yüzde 1,6 civarında iken, 1996-1997'de bu oran yüzde 1,2'ye inmiştir. Çünkü eğitim temel bir kamu görevi olmak zorundadır. Anayasaya göre, devlet okullarında parasız olması gereken ilköğretim de bir anlamda paralı hale getirilmiştir. Okulların ısıtılması, temizlenmesi, kırtasiye giderlerinin karşılanması için bütçeden ödenek ayrılamamaktadır. Dünya Bankası'ndan sağlanan kaynaklar da amacına yönelik olarak kullanılmamakta ayrıca siyasal sakıncalar yaratmaktadır. Sonuçta, bunun faturası da yoksul halka yüklenmektedir.

Bugün, gelişmekte olan ülkelerde eğitimin payı GSMH içinde yüzde 5-6'larda seyrederken (Tablo 12) ülkemizde bunun yarısına bile ulaşmamaktadır (Tablo 11, 2001 yılı için %2,6).

Tablo12 Sanayileşmiş Ülkelerde Eğitime Ayrılan Harcamalar (Harcamalar/GSYİH)						
Ülke	K-12 ve Yüksek Öğretim		Sadece K-12		Uyumlaştırılmış K-12	
	%	Sıralama	%	Sıralama	%	Sıralama
ABD	6,8	2	4,1	12	4,1	14
Avustralya	5,5	12	3,7	15	3,9	15
Avusturya	5,8	11	4,7	7	5,9	2
Belçika	6,1	7	4,9	5	4,9	5
Kanada	6,8	2	4,7	7	4,7	8
Danimarka	6	8	4,5	10	4,8	6
Fransa	5,9	10	5,1	3	4,6	9
Batı Almanya	4,6	16	3,5	16	4,6	9
İrlanda	6	8	5	4	3,8	16
İtalya	4,8	15	4,1	12	4,2	13
Japonya	6,5	5	4,8	6	4,8	6
Hollanda	6,8	2	4,7	7	4,5	11
Norveç	6,3	6	5,4	2	5,3	4
İsveç	7,6	1	6,3	1	7	1
İsviçre	5,1	14	4,2	11	5,8	3
İngiltere	5,2	13	3,9	14	4,5	11
ABD Dışı Ortalama	5,8	4,5		4,6		
Kaynak: Statistical Yearbook 1988, UNESCO.						

ABD ve OECD ülkelerinde eğitim paralı olmakla birlikte devlet ortaöğretimde (Tabloda 12'de K12 olarak gösterilen) önemli bir yükü üstlenmek durumundadır. Tabloda K12 denilen 12 yıllık ortaöğretime yıllık ortalama %6 civarında pay ayrılmaktadır. Sıralamada İsveç'in

birinci Almanya'nın sonuncu durumda görülmesi GSYİH' larının büyüklüğü ile ilgilidir.

Eğitime ayrılan paylar açısından gerilerde olan Türkiye'de eğitimin finanse edilmesinde devlet adeta tek kaynak gibidir. 1987-1995 yılları arasında Milli Eğitim bütçesinin gelir kaynaklarına bakıldığında bu gerçeği açık olarak görmek mümkündür(Tablo 13).

Tablo 13 Milli Eğitim Bütçesinin Gelir Kaynakları(%)		
Yıllar	Bütçe	Diğer
1987	91,6	8,4
1988	84,1	15,9
1989	79,5	20,5
1990	88,2	11,8
1991	88,7	11,3
1992	90,6	9,4
1993	91,5	8,5
1994	93	7
1995	95,4	4,6
Kaynak: Erdoğan, İrfan, 200'li Yıllara Girerken Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözümler, Milliyet Gazetesi Yayını, İstanbul Mayıs 1996, s. 7.		

1995 yılında milli eğitim gelirleri içerisinde bütçenin payı yüzde 95.4 iken diğer gelirlerin payı 4.6 olmuştur. Eğitim harcamaları için devletin dışında önemli bir destek bulunmamaktadır. Oysa gelişmiş

ülkelerde eğitim için yapılan harcamalara devletin dışında da önemli katılımlar olmaktadır. Bu da devletin mali yükünü oldukça azaltmaktadır.

3.2. Eğitime Ayrılan Kaynaklar İçinde Yatırım Harcamalarının Payı

Türkiye Avrupa ekonomileri ile rekabet edebilecek bir yapıya sahip olmak istiyorsa insana olan yatırımlarını artırmak ve kaynaklarını bu alana yönleltmek zorundadır. Konsolide bütçe yatırımlarından eğitime ayrılan paylara baktığımızda 1987-1995 yılları arasında durağan bir dönem geçtiği 1995 yılında bir artış gösterdiği, ancak daha sonra tekrar düştüğü görülmektedir(Tablo 14).

Tablo 14			
Konsolide Bütçe Yatırımlarından			
Yıllar İtibariyle Eğitim Yatırımlarına Ayrılan Pay(Milyon TL)			
Yıllar	Konsolide Bütçe Yatırım Ödeneği	MEB Yatırım Ödeneği	Konsolide Bütçe Yatırımlarından MEB Yat.na Ayrılan Pay (%)
1987	1,853,757	137,504	7,41
1988	3,468,071	308,559	8,89
1989	5,287,631	517,177	9,78
1990	9,814,360	878,844	8,95
1991	15,052,650	1,279,010	8,49
1992	27,086,750	2,462,036	9,08
1993	46,225,500	3,970,180	8,58
1994	84,575,000	7,687,610	8,83
1995	89,275,215	11,191,921	12,53
1996	251053,771	31003140	12,35
1997	521190,000	63272800	12,14
Kaynak: http://www.meb.gov.tr/stats/			

Eğitime yapılan yatırımların toplam yatırımlar, kamu yatırımları ve özel yatırımlar içindeki oranı incelendiğinde ise yıllar itibariyle çok büyük değişikliklerin olmadığı görölmektedir(Tablo 15).

Tablo 15 Eğitim İçin Yapılan Yatırımların Toplam Kamu ve Özel Yatırımları İçindeki Oranı			
Yıllar	Toplam	Kamu	Özel
1987	2,8	4,8	0,6
1988	2,8	5,6	0,5
1989	2,5	6,2	0,7
1990	2,6	6,9	0,7
1991	2,6	6,4	0,8
1992	3	7,7	0,9
1993	3,2	9,8	0,8
1994	2,4	8,7	0,9
Kaynak: Erdoğan, İrfan, 200'li Yıllara Girerken Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözümler, Milliyet Gazetesi Yayını, İstanbul Mayıs 1996, s. 7			

3.3. Milli Eğitime Ayrılan Personel Harcamaları

Eğitimin en önemli unsuru insandır. Bu unsur içerisinde öğretmen, yönetici, uzman ve yardımcı personel temel taşlardır.

Eğitim harcamaları içerisinde personel giderleri %80'nin üzerinde bir oran tutmaktadır(Tablo 16). Kamu kurumlarında çalışan

personelin %27.8'inin eğitim hizmetlerinde çalışıyor olması, bu oranı yükselten önemli bir nedendir. Böyle olunca eğitim yatırımlarına ayrılan pay da düşmektedir. Sınıf sayısının azlığı, öğrencilerin kalabalık sınıflarda ders yapması eğitim yatırımlarının azlığı nedeniyle ortaya çıkmakta bu da eğitimin kalitesini düşürmektedir.

Tablo 16							
MEB Bütçe Ödenek Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı ve Artış Oranları(Milyon TL)							
Ödenek Türü	1994 (1)	1995 (1)	Art.O. (%)	1996	Art.O. (%)	1997	Art.O. (%)
Personel	80,340,000	115,000,000	43	205,000,000	78	405,000,000	97
Diğer Cari	2,800,000	4,500,000	60	9,600,000	113	20,000,000	108
Yatırım	7,687,810	11,191,921	45	31,003,140	177	63,272,800	104
Transfer	3,083,800	5,814,708	88	12,000,000	106	21,790,800	81
Toplam	93,911,410	136,506,629	45	257,603,140	88	510,063,600	98
Kaynak: http://www.meb.gov.tr/stats/							
(1) Maliye Bakanlığı yedek ödeneği içinde yer alan ve yıl içinde aktarılan miktarlar dahildir.							

Genel bütçe içerisinde eğitime ayrılan ödenekte belli bir artış olmasına rağmen öğrenci başına düşen birim harcamalarda aynı oranda bir artışın olmadığı söylenebilir. Bunun nedeni yıllık binde 22'ye ulaşan nüfus artışı karşısında eğitime ayrılan kaynakların büyük bir kısmının personel harcamalarına gitmesidir⁵⁵.

⁵⁵ Erdoğan, İrfan, 2000'li Yıllara Girerken Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözümler, Milliyet Gazetesi Yayını, İstanbul Mayıs 1996, s.6.

Tablo 17
2001 Yılı MEB bütçe ödeneklerinin ödenek türlerine göre dağılımı ve artış oranları
(MilyonTL)

Ödenek Türü	1998	Art.O (%)	1999	Art.O (%)	2000	Art.O (%)	2001 Tasarı	Art.O (%)
Personel	830 296 000	105	1 643 000 000	98	2 613 495 000	59	3 171 460 625	21
Diğer Cari	42 000 000	110	73 500 000	75	106 200 000	44	132 000 000	24
Yatırım	328 812 000	402	348 341 000	6	530 835 000	52	616 255 000	16
Transfer	42 000 000	92	66 967 500	59	99 800 000	49	126 590 000	27
Toplam	1243108000	142	2131808500	71	3350330000	57	4046305625	21

Kaynak : 2001 Yılında Millî Eğitim, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Tablo 123.

2001 malî yılı ödenekleri bir önceki yıllara karşılaştırıldığında (Tablo 17); personel ödeneklerinde yüzde 21, diğer cari ödeneklerinde yüzde 24, yatırım ödeneklerinde yüzde 16, transfer ödeneklerinde yüzde 27 olmak üzere toplam ödeneklerde yüzde 21 artış meydana gelmiştir. Öngörülen ödenekler genel olarak değerlendirildiğinde, MEB bütçesinin 2001 yılında GSMH'dan aldığı payın yüzde 2.6 olduğu görülmektedir

3.4. Eğitime Yapılan Halk Katkıları

1981 yılında başlatılan “Kendi Okulunu Kendin Yap Kampanyası” çerçevesinde başlatılan halk katkısı giderek artmıştır. Büyük şirketler, hayırsever vatandaşlar ve vakıflar bu katkının ana kaynağıdır. Özellikle Milli Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Vakfı, Koç Vakfı, Sabancı Vakfı, Enka Vakfı, Türk Petrol Vakfı gibi vakıflar okul binası yapımı, arsa bağışı, okul donatımı, yurt-lojman yapımı, spor tesisi yapımı ve işletmesi, yurtiçi ve yurt dışı burslar konusunda milli eğitime önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Tablo 18
Halkın ve Özel İdarelerin Eğitime Katkıları(Milyon TL)

YILLAR	HALK KATKISI		YILLAR	ÖZEL İDARE KATKISI	
	Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 1999 Yılı Deflatörüne Göre Tutar		Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 1999 Yılı Deflatörüne Göre Tutar
1982	3 098	9 549 938	1982	1 495	4 608 508
1983	5 255	12 544 760	1983	2 700	6 445 452
1984	6 210	10 422 960	1984	3 766	6 320 913
1985	25 066	29 482 474	1985	5 596	6 581 980
1986	37 615	31 705 158	1986	10 587	8 923 634
1987	46 267	27 318 729	1987	21 276	12 562 588
1988	82 388	26 352 354	1988	34 224	10 946 775
1989	114 638	25 204 581	1989	48 930	10757 865
1990	187 178	27 623 264	1990	65 711	9 697 466
1991	238 664	21 065 713	1991	91 873	8 109 183
1992	404 492	22 176 825	1992	162 360	8 901 608
1993	740 259	25 271 884	1993	195 402	6 670 877
1994	1 885 332	27 649 921	1994	481 582	7 062 790
1995	4 587 242	39 167 493	1995	1 127 502	9 627 010
1996	9 486 177	45 345 707	1996	2 868 142	13 710 257
1997	18 471 454	49 235 127	1997	6 749 141	17 989 640
1998	50 986 181	80 048 301	1998	16 435 656	25 803 978
1999(1)	90 000 000	90 000 000	1999	27 721 024	27 721 024
TOPLAM	177 307 516	600 165 189	Toplam	56 026 967	202 441 548

Kaynak: 2000 Yılında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Aralık 1999, s.137, Çizelge 71.

(1) Tahmini

1982-1999 yılları arasında (DPT 1999 yılı deflatörüne göre) toplam 802 606,7 milyar TL (İl özel idare+halk katkısı olarak) olmuştur. 1999 yılı halk katkısı toplamı MEB'liğinin bu yıl için ayırdığı yatırım ödeneklerinin üçte birini aşmaktadır. Bu itibarla yörelerin ihtiyaçları doğrultusunda yeni teşviklerle birlikte, eğitimin finansmanında halkın önemli roller üstlenebileceği ortadadır.

3.5. Eğitimin İstihdama Etkisi

Emek, sermaye ve doğal kaynaklar özel veya kamu teşebbüsü eliyle üretime sevk edilir. Böylece ülkenin bir yandan yıllık toplam hasılası, diğer yandan onun karşılığı olarak faktör gelirleri oluşur. Dikkate alınan faktör emekten ibaret ise, onun kullanımına ayrı bir terimle istihdam adı verilir. Kelime anlamı ile bir kişinin hizmetini alma ve kullanma anlamına gelen istihdam genel olarak faktör kullanımının emeğe bakan yüzü demektir. İktisatçılar istihdamı her türlü üretim faktörünün kullanımı olarak ele alsalar da, kavramın yerleşmesi daha çok emek yönü ile ilgili manada olmuştur.

Konu ile ilgili diğer iki önemli kavram da işgücü ve istihdam hacmidir. İşgücü, bir ekonominin yıl boyu istihdam edeceği emek birimlerinin toplamı, bir çeşit emek deposudur. İstihdam hacmi ise, bu depodan çekip alınan emek birimlerinin yıl içinde fiilen doldurmuş olacakları çalışma saatleri toplamıdır. Belli bir dönemde işgücünün miktar ve oluşumuna yön veren bir takım unsurlar vardır. Bunların bir kısmı doğal, bir kısmı iktisadi ve teknolojik, bir kısmı da hukuki, sosyal ve kültürelidir.

Kültürel unsurların en önde geleni kuşkusuz eğitimidir. Genel tahsil seviyesinin nispeten fazla olduğu ülkelerde işgücü miktarının da

yüksek oluşu bir tesadüf değildir. Okur-yazarlık seviyesi çok düşük ülkelerde yüksek ücretin tersine işlediği görülmektedir⁵⁶.

Eğitim, ülkedeki istihdam olanaklarının artırılması ile kişiye, açık işlerden kendine uygun olanını bulmasını sağlar. Bu nedenle, eğitim kurumlarına birer istihdam alanı olarak bakılması gerekir. Bugün sektör yöneticilerinin eğitim durumlarıyla yeni iş alanlarının açılması arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Eğitim bilimcileri, eğitim görenlere işverenlerin yeni iş alanları ile ilgili bilgi vermek zorundadır. Ancak bu şekilde istihdamı etkileyebilirler. Öğretim üyeleri de birer eğitim elemanı olarak sanayide bizzat görev alır ve sektörlerin yeni istihdam alanları oluşturmaya sebep teşkil ederler. Eğitim ve öğretim kurumları araştırma ve yeni buluşlarıyla istihdam artışına katkıda bulunurlar.

Ülkelerin seçtikleri istihdam modelleri doğrudan kalkınmayı ilgilendirir. Eğitim yoluyla toplumun kültür düzeyi yükseltilirken insanların başarılı olması sağlanır. Bunun için ekonomik kalkınma göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle insanlar arasında imkan ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde bölgeler arasında dengeli bir kalkınmaya ulaşılabilir. Seçilen istihdam modelinde göz önünde tutulması gereken husus, insanı iş hayatına hazırlarken karşılaşacağı problemleri çözen, ona bir takım beceriler veren özelliklere sahip olmasıdır. Bireyler sadece mevcut ihtiyaçlar için değil, bilinmeyen bir geleceğin, bilinmeyen ihtiyaçları için de hazırlanmış olmalıdır. Okulun görevi, bu noktada insangücü çalışmalarının ortaya koyduğu gerçekleri dikkate alarak eğitimi bu yönde sağlamaktır.

⁵⁶ Ülgener, Sabri F., **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme**, Der Yayınevi, altıncı baskı, İstanbul 1980, s.73-91.

Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkeler ara eleman açığını kapatmaya yönelik meslek eğitime önem vermek durumundadırlar. Eğitimci bir yandan ekonomik kalkınma ve istihdam durumunun meydana getirdiği koşullar diğer yandan toplumun istekleri arasında bir denge kurmak zorundadır. Türkiye’de bu amaçla Milli Eğitim Temel Yasası’nda mesleklerin kademeleri ve her kademinin unvan, yetki ve sorumluluklarının kanunla belirleneceği vurgulanmış, her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programlarının bu kademelere uygun olarak düzenleneceği belirtilmiştir. Bu durum kalkınma planlarında da önemsenmiş, mesleki yaygın eğitimin geliştirilmesi, insangücünün iş veriminin yükseltilmesi, işletmelerin iş öncesi ve iş başı eğitim yapması teşvik edilmiştir. Ancak işletmelerin artan maliyetleri, büyük şirketlerin konuyu önemsememesi, yaygın ve örgün eğitim programları arasında uyum sağlanamaması, ödenek yetersizliği, ödeneklerin zamanında sarf edilmemesi gibi nedenlerle istenilen sonuçlar edinilememiştir.

Aynı şekilde meslek eğitimi amacıyla 15 Ekim 1990 tarihinde uygulamaya konulan Limne Projesi de eğitici sıkıntısı, altyapı noksanlığı, mezun olan öğrencilerin kendi sahalarında iş bulamaması nedenleri ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Projenin başarısızlığını artıran bir diğer neden de, ülkemizde nitelikli insangücü talebini artırıcı bir istihdam politikasının uygulanmamış olmasıdır.

Mesleki teknik eğitimin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 3308 sayılı çıraklık ve meslek eğitimi kanunu ile çıraklık ve mesleki eğitim geliştirme ve yaygınlaştırma fonu kurulmuş, ancak

istenilen hedefe ulaşamamıştır. Geleneksel çıraklık eğitimi, teknolojik gelişmelere uygun olarak düzenlenememiştir⁵⁷.

İnsangücünün verimliliği ve istihdamı konusunda özellikle mesleki ve teknik eğitim ile ilgili Şubat 1993 yılında yürürlüğe giren bir başka proje Türkiye İçin Eğitim ve İstihdam Projesi'dir. 2000 yılına kadar sürdürülmesi düşünülen Dünya Bankası kredileri desteklenen proje istihdam hizmetlerini serbestleştirerek etkinliğinin artırılması, işsiz ve vasıfsız işçilerin verimli hale getirilmesi, iş piyasası hakkında bilgilerin güncelleştirilmesi ve öğrencilerin iş piyasası hakkında bilgi edinmeleri ve kadının iş verimliliğinin artırılması olmak üzere dört hedef yüklenmiştir. Proje ile niteliksiz ve işsiz işgücünün verimli bir yapıya kavuşturulması, iş piyasası koşullarının düzeltilerek iş konularında çalışanların aydınlatılması gibi faydalar sağlayarak ülke ekonomisinin makro ekonomik performansı artırılacaktır. Ayrıca Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki işçi birikimini önleyerek, bunların özelleştirilmesinin ve etkinleştirilmesinin kolaylaştırılması söz konusu olabilecektir. Ancak, proje İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun hantal yapısı ve projenin politikacılar tarafından anlaşılamaması nedeniyle sonuçlarına ulaşamamıştır⁵⁸.

3.6. Eğitim-İktisadi Kalkınma İlişkisi

Bir ülkenin sanayileşebilmesi için o toplumun birtakım asgari koşullara sahip olması gerekir. Bunlar, sürekli ve istikrarlı bir siyaset ortamını içeren siyasal altyapı, yeterli ulaşım, iletişim ve finans olanaklarına sahip fiziki bir altyapı ve nüfusun asgari bir temel ve teknik

⁵⁷ Emin, Mehmet, *Eğitim ile Kalkınma İlişkisi ve Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 75-82.

⁵⁸ Melen, Mithat, *Eğitim Ekonomisi ve İstihdam*, Creative Yayıncılık, İstanbul Kasım 1997, s. 56-58.

eğitim düzeyine sahip olmasıdır. Avrupa ülkeleri bu temel ön koşulların üçünü de daha 16.-17. Yüzyıllardan itibaren sağlamaya başlamıştır.

Avrupada söz konusu dönemde kökleri Roma İmparatorluğuna uzanan bir kilise-okul geleneğine dayalı temel eğitim atılımı yapılmıştır. Hatta 11. Yüzyılda Avrupanın büyük bir kısmı yaygın eğitim kurumlarına sahipti. Almanya'da Büyük Frederick tarafından 5-14 yaşındaki tüm çocukların okula gitmesi zorunluluğu getirilmiş, bu uygulama bütün Avrupa ülkelerine de yayılmıştı.

1642 yılında Gotha Dükü'nün hazırlattığı raporda, okuma, yazma, din, aritmetik, müzik, coğrafya gibi doğa ve yurt bilgisi konularında kentli ve köylü çocukların eğitim alacağı, öğretmenlerin ders saatlerinin disipline edileceği ve okul çağındaki bütün çocukların bu eğitimi almasının zorunlu olacağı belirtiliyordu.

Nihayet modern çağın başında Avrupa'da formel eğitimin hızla genişlemesi ile birlikte okul da, devlet, kilise, mülkiyet ve aile gibi toplumun en önemli ve güçlü bir kurumu haline gelmiştir.

Bugün dünyada gerçekleştirilen çeşitli derecelerdeki sanayileşme aşamaları sanayileşme sürecinin kendiliğinden olan, toplumların doğal evrimleri sonucu ortaya çıkan bir süreç olmadığını, özel çabalar gerektirdiğini göstermektedir. Avrupa ülkelerindeki bu gelişimin diğer ülkelere nazaran daha önce başlamış olması, sanayileşmede neden önde gittiklerini açıklayabilir. Nitekim esas olarak İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'nin çok kısa sürede diğer Avrupa ülkelerine, Amerika kıtasına ve Japonya'ya yayılmasını kolaylaştıran ve hızlandıran en önemli etken bu ülkelerdeki yüksek okuma-yazma

oranıdır⁵⁹. Bununla bağlantılı olarak, komşu ülkelerde sanayileşme hızla sürerken Osmanlı ekonomisinin, serbest ticarete rağmen bundan nasibini alamamasının nedeni okur-yazarlık oranının çok düşük olmasıdır⁶⁰. Buradan hareketle eğitimin öne çıkarıldığı, kurumsallaştırıldığı ve yaygınlaştırıldığı ülkelerde iktisadi gelişmenin de ivme kazandığı söylenebilir.

3.6.1. İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye

İktisadi kalkınma olgusu ile ilgili bir çok teori bulunmaktadır. Teori sayısındaki bu fazlalık, hem kalkınmanın birden fazla nedeninin olmasından hem de sorunun karmaşıklığından kaynaklanmaktadır. Buna bir de gelişmekte olan ülkelerde kurumsal çerçeve ve değerler sistemindeki farklılıkların yarattığı problemleri de eklemek gerekir⁶¹. Myrdal bu konuya, *“AGÜ’lerdeki kalkınma sorunu bir yönüyle, iktisadi kalkınmayı engelleyen ve kendiliğinden değiştirilemeyen sosyal ve kurumsal yapıda oluşturulmuş değişiklikler ile tanımlanır”* diyerek vurgu yapmaktadır⁶².

İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde hakim klasik ve neoklasik teorilerin etkisiyle akademisyenler ve politika yapıcıları fiziki sermaye formasyonunu kalkınmada gerekli ve yeterli şart olarak görmüşlerdir. Nitelikli işgücü ve eğitilmiş bir nüfusa ve uygun bir

⁵⁹ Yenal, Oktay, *Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı: Eğitim Boyutu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No: 443, Ankara Aralık 1999, s.45-47.

⁶⁰ Osmanlı’da temel eğitimdeki büyük boşluk Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar sürmüştür. 1927 yılında Türkiye’de 6 yaşından yukarı nüfusun ancak %11’inin okur-yazar olduğu bilinmektedir. Sadece bu bile başlı başına Türkiye’nin geri kalmışlığını açıklamaya yeter.

⁶¹ Kondonassis, A. J.- Malliaris, A. G- Okediji, T. O., “Swings of The Pendulum: A Review of Theory and Practice in Development Economics”, *American Economist*, Spring 2000, Vol. 44, Issue 1, s. 17-24.

kurumsal çerçeveye sahip olmayan bir makinenin, düşük kalkınma üretebileceği sonradan anlaşılmıştır. Bu itibarla, kalkınmanın anahtarının insan olduğu ve onun yeteneklerinin, davranışlarının ve değerlerinin kalkınma sürecini hızlandırmak amacıyla değiştirilmesi gerektiğinin vurgulanması zorunludur⁶³.

Bugün sanayileşmiş ileri ülkelerin en önemli sermaye stoku fiziksel ekipman değil, amprik bilimsel keşifler ve test edilmiş bilgiler ve bunların potansiyel istihdam kapasitesine etkin bir şekilde uygulanmasıdır⁶⁴.

Özellikle 1960'lardan beri, Okur-yazarlık oranı, ilk, orta ve yüksek öğretimde okullaşma oranı, eğitim teknolojisindeki yaygınlık, eğitim ve öğretim elemanlarının niteliği gibi ölçütlere dayandırılan eğitim düzeyini yükseltme çabaları kalkınma için bir ön şart olarak düşünülmektedir. Kalkınmada başarı toplumu değişim bilincine kavuşturmakla mümkündür⁶⁵. Bugün eğitim düzeyi yüksek olup da geri kalmış bir toplum gösterilemez.

Kalkınma sürecinde üretim faktörü olarak aktif bir rol oynaması sonucunda ekonomi ve eğitim birbirinden gitgide artan taleplerde bulunmaktadır. Diğer taraftan eğitimin toplumsal ve kültürel tüketim ve üretim konusu olması ekonomiler büyüdükçe eğitime olan ilginin de artmasına neden olmaktadır⁶⁶. Bugün toplumların gelişmişlik derecesi eğitim düzeyiyle ölçülmektedir. Eğitim, yalnız insanoğlunun yeteneklerini geliştiren değil, aynı zamanda toplumun kalkınmasını da

⁶² Myrdal, G., *Asian Drama*, Vol. 1, Twentieth Century Fund, Washington D.C 1968, s.26'dan aktaran., Kondonassis, a.g.m, s.17.

⁶³ Kondonassis, a.g.m, s.18-19.

⁶⁴ Lekachman, R., "Toward a Theory of Economic Growth", *National Policy for Economic Welfare at Home and Abroad* içinde, Garden City, N.Y., 1955., s. 39.

⁶⁵ Kaya, Yahya Kemal, *Eğitim ve Kalkınma*, Bilim Yayıncılık, Ankara 1998, s.3

sağlayan önemli bir araçtır. Eğitimin katkısıyla kalkınma hız kazanır. İnsanın eğitimi beşeri sermayedir. Bu açıdan en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekir. Beşeri sermayenin hedefi yüksek verimlilik, saat başına daha çok ürettir. Kalkınmanın gerçekleşmesinde doğal kaynaklar ve sermaye gibi ekonomik unsurların kullanılması insan becerisine bağlıdır ve bu beceriyi insana eğitim kazandırır⁶⁷.

Papi'ye göre eğitim özetle:

- Kişileri, yeni icat ve keşifleri daha kolay kabul eder hale getirir.
- İşgücü için gerekli potansiyeli sağlar, makinalaşmayı getirir.
- Üretim tekniklerinin avantajlı bir biçimde birleştirilmesini sağlar.
- Yeni teknik buluşların gecikmeden uygulanmasını sağlar.
- Hem ülke içinde, hem de uluslararası alanda, işgücü ve teşebbüs kabiliyeti hareketliliğini geliştirmekte etkili olur.
- Teknik, ekonomik ve siyasi kararlar verme durumunda olan sorumlulara, gerekli bilgi ve beceriyi kazandırarak, onların tehlikeli ve yanlış kararlar vermesini önler⁶⁸.

Eğitim insanların yeteneklerini geliştirerek ekonomideki üretkenliği artırır. Ekonomideki bu üretkenlik bilim ve teknolojiye gelişmeye bağlıdır. Bilim ve teknolojinin iktisadi kalkınmadaki rolü ise insanların yetenekleri ile sınırlıdır. Çünkü teknolojiyi kullanacak olan

⁶⁶ Ilkin, Akın, *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3175, İstanbul 1983, s.25

⁶⁷ Kaya, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzeyimiz*, a.g.e., s.11.

⁶⁸ Papi, G.U., *General Problems Of the Economics of education*, E. A. G. Robinson and J. E. Vaizey, *The Economics of Education*, London:McMillan, 1966

insandır ve bu teknik konusunda eğitim görmemiş kişi söz konusu teknolojiyi kullanamaz.

3.6.2. Eğitimin Milli Gelire Katkısı

Ekonomik gelişme ve eğitim üzerine ilk araştırmalar, eğitimin büyüme sürecine bir girdi olarak alınması üzerinde yoğunlaşmıştır. Solow'un teknolojik değişimin sonucu olarak tanımlanan 'açıklanamayan büyüme'⁶⁹ kavramı daha sonra sermayenin kalitesinde iyileştirmeler ile insan gücüne yapılan yatırım olarak ayrıştırılmıştır.

Bu ayrıştırmanın öncülerinden Schultz'a göre, eğitime yatırılan paralar üretimde büyük artışlar meydana getirir. Diğer bir deyişle bireylerin eğitimi için harcanan her dolar veya lira milli gelirde demiryolu, baraj, ağır sanayi gibi ekonomik alanlara yatırılan her dolar veya liradan daha fazla bir artış meydana getirmektedir⁷⁰. Gerçekten milli gelirin büyüme hızıyla fiziki sermaye büyüme hızları arasında meydana gelen farkın nedenlerinden biri bilgi düzeyinde meydana gelen artış, işgücünün niteliğindeki artış ve sosyal davranışlarda meydana gelen değişimler gibi eğitime dayalı gelişmelerdir⁷¹. Benzer şekilde Denison eğitimin ekonomik büyümeye katkısını ölçerken artan eğitim düzeyinin emeğin üretkenliğini önemli ölçüde artırdığını vurgulamaktadır⁷².

⁶⁹ Solow, R.M., Technical Change and Aggregate Production Function. *Review of Economics and Statistics*, (39), 1957 312-320.

⁷⁰ Schultz, Theodore w., "Investment in Human Capital", *American Economic Review*, March 1961, s.1-17

⁷¹ Serin, a.g.e., s.162-163.

⁷² Denison, E. F., Education Economic Growth and Gaps Information. *Journal of Political Economy*, 1962, s.124-128.

Hollanda İktisat Enstitüsü'nün iktisadi kalkınma ve iş gücünün eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmasında söz konusu ilişkiyi ortaya koyan şu formül elde edilmiştir:

$$N_i = \alpha_0 \cdot (Y/P) \cdot \alpha_1 \cdot P$$

Bu araştırmanın sonuçlarına göre,

N_i = i eğitim düzeyindeki işgücü

Y = GSMH tutarı

P = Nüfus miktarı

α_0 ve α_1 , katsayılarıdır.

Bu araştırmaya göre, kişi başına gelirdeki %1'lik artış, %1'lik daha üst eğitim düzeyiyle paralel gitmektedir.

Bu ilişkinin istatistiksel denemesi, bu faraziyenin yüksek öğrenim görmüş işgücü için oldukça gerçek olduğunu, ama orta öğretimli işgücü için pek doğru olmadığını göstermiştir. Yüksek öğrenim görmüş insangücü (α_1) katsayısının % 1 olduğu tahmin edilmektedir. Bu yüksek öğrenim görmüş işgücü ile GSMH arasındaki basit oranın, gerçeği yansıtmayı ilginçtir⁷³. Ancak Dünya Bankası'nın yüksek büyüme performansına sahip Asya ülkelerini ele alan bir çalışmasında 1960-

⁷³ Hedricus C. Bos, "İktisadi gelişmede Eğitimin Yeri Ve Değeri" Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken olarak Eğitim, İstanbul 1967, s.67-68

1985 yıllarını kapsayan dönemde bu ülkelerdeki hızlı büyümenin %58-87'sinin nedeni ilk eğitime yapılan yatırımlara bağlanmaktadır⁷⁴.

Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler adına yapılan bir araştırmada ekonomistler ülkelerin ekonomik büyümelerinin nedenlerini sıralayarak, ülkelerin yeraltı-yerüstü kaynakları, altın stokları, tarihsel ve coğrafik durumları, turizm olanakları, sömürge olarak yaşayıp yaşamadıkları, başka ülkeleri sömürge olarak kullanıp kullanmadıkları gibi ölçütleri adeta bir envanter yaparak gözden geçirmişler, ancak bu değişkenlerle bugünkü ekonomik büyümüşlük durumları arasında tüm ülkeler için geçerli olabilecek bir genelleme yapmayı mümkün kılacak bir bağlantı bulamamışlardır. Örneğin, araştırmada benzer kaynaklara sahip bazı ülkelerin fakir bazılarının zengin olduğu, hatta yeterli ekim alanlarına sahip bazılarının fakir olmasına karşılık, diğerlerinin zengin olduğu görülmüştür. Yine sömürülmüş olmanın bazı ülkeler için fakirlik nedeni olmakla birlikte, eski İngiliz ve Fransız sömürgeleri olan ABD'nin ve Kanada'nın zengin olduğu görülmüştür. Ekonomistler hazırladıkları değişkenler arasına okuma-yazma oranını ekleyince durum değişmiş, kişi başına milli gelir ile okuma-yazma oranı ölçütleri kullanıldığında ülkeleri kabaca üç grupta toplayabileceklerini bulmuşlardır. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geri kalmış ülkelerdir. Bu üç ülke grubunun okuma-yazma oranı ile kişi başına milli gelirleri bir tablo halinde aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

⁷⁴ World Development Report, World Bank 1993, s.52-53.

Tablo 19		
Ülke Gruplarına Göre Eğitim ve Ekonomik Göstergeler		
Ülke Grupları	1975	1980
	Okuma-Yazma Oranı (%)	Kişi Başına Milli Gelir(Dolar)
Geri Kalmış Ülkeler	38	245
Gelişmekte olan Ülkeler	71	1521
Gelişmiş Ülkeler	99	9684
Kaynak: Kaya, Yahya Kemal, Eğitim ve Kalkınma, Bilim Yayıncılık, Ankara 1998, s.7.		

1965 fiyatlarıyla, kişi başına milli gelirin 1000 doların üzerinde olduğu sanayileşmiş ülkelerde okur-yazarlık oranı %90'ı geçmiş, hatta %99-100 olmuştur. Kişi başına milli gelirin 500-1000 dolar arasında olduğu gelişmekte olan ülkelerde okur-yazarlık oranı %60-90, kişi başına milli gelirin 500 doların altında olduğu geri kalmış ülkelerde ise okur-yazarlık oranının %50'den az olduğu saptanmıştır. Daha ayrıntılı bir çalışma Dünya Bankası raporuna da yansımıştır(bknz Tablo 20).

Tablo 20
Gelişmişlik Düzeylerine göre Bazı Ülkelerde Okur-Yazarlık Oranı ile Kişi Başına Milli Gelir

Ülkeler	Okur-Yazarlık 1975	Kişi Başına Milli Gelir 1978
Geri Kalmış Ülkeler	%38	200 Dolar
Bangladeş	26	90
Etopya	10	120
Hindistan	36	180
Zaire	15	210
Pakistan	21	230
Afganistan	12	240
Sudan	20	320
Endonezya	62	360
Gelişmekte Olan Ülkeler	71	1250
Mısır	44	390
Tayland	84	490
Filipin	87	510
Kolombiya	81	850
Suriye	53	930
Tunus	55	950
Güney Kore	93	1160
Türkiye	60	1200
Meksika	76	1200
Arjantin	94	1910
Yugoslavya	85	2380
İsrail	88	3500
Gelişmiş Ülkeler	99	8070
İtalya	98	3850
İngiltere	99	5030
Finlandiya	100	6820
Avusturya	99	7030
Japonya	99	7280
Avustralya	100	7990
Fransa	99	8260
Hollanda	99	8410
Belçika	99	9090
Kanada	98	9180
Almanya	99	9580
ABD	99	10210
İsviçre	99	12100
Kaynak: World Development Report 1980, Washington D.C., ss.110-111.		

Bu çalışmalarda kişi başına milli geliri yüksek olup da okur-yazarlık oranları düşük olan ülkeler de gözden kaçırılmamıştır. Kuveyt, Libya, Suudi Arabistan, Arap Emirlikleri, İran gibi petrol veya benzeri tek bir doğal kaynaktan zengin olan ülkeler bu gruba girmektedir. Bu ülkeler Dünya Bankası yıllıklarında da petrol zengini ülkeler başlığı altında katagorize edilmektedir. Bunun dışında okur yazar oranı yüksek olup da gelir düzeyi düşük ülkeler de bulunmaktadır. Örneğin, Vietnam böyledir. Ulus dışı etkenlerle yoksulluğa düşürülmüş olan bu ülke, nefes alır almaz büyük bir kalkınma atılımı göstermiştir.

Bütün bu örnek ve araştırmalar, eğitimin kalkınma üzerindeki katkısının ispatını pekiştirmektedir. Eğitim, kalkınma çabası içerisinde olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla önem kazanmaktadır. Bu ülkeler milli gelir düzeyleri düşük olduğundan eğitim harcamalarına yeterli kaynak ayıramamaktadırlar. Bunun sonucu, bu ülkelerin eğitimle ilgili harcamalarını yaparken çok dikkatli davranmaları gerekir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bütçelerinin önemli bir kısmını eğitime ayırmaktadırlar. Fakat bu kaynaklar daha çok "ilk ve orta dereceli okullarda okuyan öğrenci sayısını artırmak şeklinde olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da eğitimin kalitesini yükseltici, yetişkin insanların bilgi ve yeteneklerini artırıcı veya kısacası, iktisadi kalkınmanın gerektirdiği eğitim sisteminin uygulanması yoluna gidilememekte veya bu yönlü gayretler yetersiz kalmaktadır⁷⁵.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin her şeyden önce kalifiye eleman yetiştirmeye yönelik olan mesleki ve teknik eğitime ağırlık vermeleri gerekir. Daha önce belirtildiği gibi, yüksek öğretimin

⁷⁵ Serin, a.g.e., s.106.

getiri haddi düşüktür. Bu nedenle, bu ülkelerde mesleki ve teknik eğitimin yüksek öğretimden daha öncelikli olması gerekir. Türkiye’de son yıllarda mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi yönündeki çabalar artmıştır.

Beşeri sermayenin kalkınmaya yönlendirilmesi için çok iyi değerlendirilme yapılmalıdır. Ülkenin talep edeceği insan gücü kaynaklarının karşılanması için doğru politika uygulanmalıdır. Büyümesi muhtemel sektörler için, gerekli olan eğitilmiş insan gücü yatırımlarına ağırlık verilmelidir. Bu husus çok önemlidir. Zira istihdam edilecekleri çeşitli mesleklerdeki insan gücü tahminindeki yanlışlar, diplomalı işsizliğe neden olabilir. Devlet özellikle ücreti yüksek, maliyeti düşük olan meslekleri ön planda tutmalıdır. Bu durum da kalkınmayı hızlandıracaktır. Bunlar için doğru planlamalar yapılmalıdır. Bugün sağladığı kazanç itibarıyla kazancı en yüksek olan mesleklerin, en çok ihtiyaç duyulan meslekler olması söz konusudur. Çünkü bu meslekler kalkınmaya en yararlı mesleklerdir.

Yatırımlar yapılırken kullanılan maddi sermayeye oranla, insan faktörünün kullanılması teknolojinin yönünü belirler. Emek yoğun teknoloji için beşeri sermaye şarttır.

Bugün gelişen ülkelerde, meslek eğitime dayalı orta öğretim ağırlıktadır. Bunun yanı sıra ilk eğitim de mecburidir. Orta öğretimde özellikle meslek liseleri kalkınmaya çok önemli hizmet eder. Ara elemanı yetiştirir. Bu boşluk dışarıdan insan gücü temin edilerek doldurulamaz. Üniversite eğitimi orta meslek eğitimi gibi değildir. Üniversite eğitimi, kitlelere hitap eder bir duruma gelirse amaçlarından uzaklaşır.

Üniversite mezunlarının, ekonomi içinde yapısal bozukluğa yol açmaması için orta öğretime çok önem verilmelidir. Şayet üniversiteden sağlanan işgücü, nitelik yönünden darboğaza girmiyorsa kalkınma daha kolay ve çabuk olacaktır. Aksi durum ise işsizliği ve sosyal huzursuzluğu getirerek kalkınmayı geciktirecektir.

SONUÇ

Bir ülkenin kalkınması, o ülke halkının gelişmesi ile yakından ilişkilidir. İnsanları geliştirmek , onlara kalkınmaya uygun davranışlar kazandırmak da ancak eğitim ile olur. Kalkınma, davranışların rasyonelleşmesini gerektirir. Rasyonel davranışlar, kafalarda devrim yapılması ile sağlanır. Bunun için de gelişmeye açık kafalar gerekir. Açık kafalar oluşturma'nın yolu da eğitim anlayışını değiştirmekten geçer.

Günümüzde artık ülkeler eğitimde başarının elde edilmesiyle ekonominin büyümesi arasında çok yakın bir ilişki olduğunu kabul ediyorlar. Son yıllarda giderek artan global ekonomik rekabet, ekonomik kalkınmada rekabet üstünlüğünün önemini ortaya çıkarırken, toplumları da eğitim üzerinde daha çok yoğunlaşmaya itmektedir. Kısa bir zaman öncesine kadar, özellikle Batı ülkelerinde gençlerin gereğinden fazla eğitildikleri kuşkusuz hakimdi. Diğer bir ifadeyle, eğitimin toplumun ihtiyaçlarının ötesinde olduğu ileri sürülmekte ve makinelerin, temel vasıfları gerektiren tüm işlerin yerini alacağı, gelecekte sınırlı sayıda nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulacağı düşünülmekteydi. Ancak bu görüşün geride kaldığı anlaşılmaktadır. Gelişmiş Batı ekonomilerinin günümüzde yaşadıkları temel ekonomik kaygı, Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'dan kaynaklanan yeni rekabet karşısında kendi ekonomilerindeki büyümenin yavaşlamasıdır. Yeni gelişen ekonomiler içerisinde en fazla başarılı olanlar, işgücünü en fazla eğitmiş olanlardır. Hizmet sektörünün imalat sektörünün yerini aldığı bu gelişme sürecinde eskiye kıyasla daha fazla bilgiye gereksinim olduğu ortadadır. Yarının endüstrileri temel eğitimini tamamlamış, uyum kabiliyeti yüksek ve

mesleki açıdan yüksek düzeyde yetiştirilmiş nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır⁷⁶.

Eğitim sisteminin ekonomik talebe cevap verebilmesi, başka bir deyişle ekonominin istihdam alanları için insangücü yetiştirebilmesi eğitimin yönlendirici bir yapıda kurulabilmesine bağlıdır. Kalkınma ihtiyaçları için gerekli sayı ve nitelikte insangücü ihtiyaçlarına göre eğitimin her kademesinde mesleğe hazırlayan programların bulunması, istihdam koşullarının bu programları çekici kılması ve eğitim sisteminin her öğrenciyi ilgi ve yeteneği ölçüsünde ve doğrultusunda bu programlardan birine yönlendirecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir. Bunu sağlayan önemli bir faktör, her programın daha üst öğrenime geçiş yolunun açık olması, eğitim diliyle yatay ve dikey geçişlere olanak sağlanmasıdır.

Eğitim programlarının insangücü niteliklerini belirleyen meslek standartlarına göre düzenlenmesi ve teknolojiye yeniliklere göre sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla eğitim sonrası verilen belge (diploma, sertifika, ehliyet gibi) istihdam alanlarında geçerli olmalıdır. Ekonomik talebe cevap veren bir eğitimin düzenlenmesi, meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulmasını gerektirir; aksi halde, program ekonomiye kapalı, içe dönük ve etkinliği olmayan tek yanlı bir düzenleme halini alır. Bu aşamada sanayi eğitim işbirliği çok önemlidir. Her meslek türü için o meslekteki işveren, işçi ve meslek kuruluşları temsilcilerinin bu işbirliğine katılması gerekir.

Teknolojik gelişmenin sürekliliği ve artan hızı, teknolojinin yoğun biçimde eğitime uygulanmasını yaşamsal bir sorun hale getirmektedir.

⁷⁶ Ekin, Nusret, *Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam*, İTO Yayın No: 1997-43, İstanbul 1997, s. 89.

Bilim ve teknolojinin ulaştığı boyutu ve hızını geleneksel eğitim sistemi artık yakından takip edemez hale gelmiştir. Bu durum ileri ülkelerde yeni eğitim teknolojilerinin geliştirilmesini ve örgün ve yaygın eğitime sokulmasını zorunlu kılmıştır. Bu uygulama az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeleri birbirinden giderek uzaklaştırmaktadır. Birinci gruptakiler daha çok, öğrenim çağına gelmiş genç kuşaklar ile her yıl bu çağ nüfusuna katılan yüzbinlerce çocuğa geleneksel eğitim verebilmenin mücadelesini sürdürmekte; ikinci gruptakiler ise bu sorunları yıllar öncesinde çözmenin rahatlığı içinde yüksek öğretim çağı dışında kalmış vatandaşlarına bu eğitimi verme çabası içindedir.

Ülkemizde konsolide bütçe içerisinde eğitim harcamalarının payı giderek azalmaktadır. Eğitime ayrılan kaynakların GSMH içerisindeki oranı ise %3'ün üzerine çıkmamaktadır. Halbuki, bu oranların, bir yandan hızlı nüfus artışı diğer yandan küresel dünyanın gerektirdiği eğitim ve bilgi seviyesi nedeniyle sürekli artması gerekir. Küresel rekabet ve özellikle Gümrük Birliği'nin getirdiği rekabet gücü tartışmaları açısından eğitim sistemimizin, Türk sanayi ve hizmetler sektörünün ihtiyaç duyduğu insangücünü yetiştirerek, ekonomik kalkınmayı destekleme ve hızlandırma görevini yerine getirmesi şarttır.

KAYNAKLAR

- Adem, Mahmut, **Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız**, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul Ocak 2000.
- Adem, Mahmut, **Eğitim Planlaması**, İkinci Baskı, A.Ü. Eğitim Fakültesi, EFAM Yayın No 1, Ankara 1981.
- Adem, Mahmut, **Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Politikaları**, Bilim Matbaası, Ankara, 1977.
- Akyol, Avni, **Amerikan Eğitim Sistemi**, M.E.Basımevi, Ankara 1991.
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Yayın No:2174.
- Ataç, Engin, **Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi**, E.İ.T.İ Akademisi Basımevi, Eskişehir, 1979.
- Başaran, İbrahim Ethem, **Türkiye Eğitim Sistemi**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, Şubat 1993.
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Yayın No:1974.
- Bircan, İsmail, **Türkiye’de Öğrenci Maliyetleri**, DPT Yay., Ankara 1989
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1963-1967), DPT,
- Bohra, AD, **Verimlilik Anlamı Ve Kavramı, Türkiye’de Bir Verimlilik Akımının Gerçekleştirilme Olanakları Sempozyumu**, Ankara, 1973.
- Coombs, Philip H., **Eğitim Planlaması Nedir?**, Çev. Cemal Mıhçıoğlu, MEB Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları No 19, Ankara 1973.
- Coşar, Numan, **Türkiye’de Eğitim ve Eğitim Harcamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.
- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, **Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim**, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul 1993.
- D.P.T. Plan Ve Türkiye’de Planlı Kalkınma.
- Denison, E. F. (1962). Education Economic Growth and Gaps Information. **Journal of Political Economy**.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1983 Programı Yatırımları, DPT
Yayın No: 1887, Ankara 1983.

Ekin, Nusret, Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam, ITO
Yayın No: 1997-43, İstanbul 1997.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler(1950-1998), DPT, Aralık 1997

Emin, Mehmet, Eğitim İli Kalkınma İlişkisi ve Türkiye Örneği,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İstanbul 1994.

**Erdoğan, İrfan, 2000'li Yıllara Girerken Türk Eğitim Sistemi:
Sorunlar ve Çözümler**, Milliyet Gazetesi Yayını, İstanbul Mayıs
1996.

Ertürk, Selahattin, " Eğitimde Program Geliştirme", Eğitim Dergisi,
Ankara 1975.

Papi, G.U., General Problems Of the Economics of education, E. A.
G. Robinson and J. E. Vaizey, The Economics of Education,
London:McMillan, 1966.

Gürtan, Kenan, Türkiye'de Faal Nüfus Oranına Tesir Eden Etkenler,
İ. Ü. İkt. Fak. Mecmuası, Cilt 21, Ekim 1959-Temmuz 1960, No:1-
4.

Hallak, J., Eğitimde Maliyet Ve Harcamalar, Kavram Ve Yöntemler,
Çev. Mahmut Adem, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara 1988.

Hedricus, C. Bos, "İktisadi gelişmede Eğitimin Yeri Ve Değeri"
Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken olarak Eğitim, İstanbul
1967.

Hesapçıoğlu, Muhsin, Eğitim Planlaması ve Yönetim, M.Ü Yayın No:
472, İstanbul 1989.

<http://www.meb.gov.tr/stats/>

<http://www.tbb.gen.tr/turkce/egitim>

İlkin, Akın, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi
Yayınları No: 3175, İstanbul 1983.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu:

Eğitim, DPT Yayın No: 1591, Haziran 1977.

Kazgan, Gülten, "Yeni Hükümetin Çözmesi Gereken Ekonomik Sorunlar Karşılaştığı Olanaklar ve Kısıtlar", **İSO Dergisi**, 22 Aralık 1991, Sayı:310.

Kaya, Yahya Kemal, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Nüve Matbaası, Ankara 1974.

Kaya, Yahya Kemal, **Eğitim ve Kalkınma**, Bilim Yayıncılık, Ankara 1998.

Kindleberger, Charles P., **Economic Development**, McGraw-Hill Book Company, Second Edition, 1965.

Kondonassis, A. J.- Malliaris, A. G- Okediji, T. O., "Swings of The Pendulum: A Review of Theory and Practice in Development Economics", **American Economist**, Spring 2000, Vol. 44, Issue 1.

Kurtkan, Amiran, **Sosyolojik Açidan Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları**, İ. Ü. Yayın No: 2262, İstanbul 1977.

L. Işıl Ünal-Seçkin Özsoy, "Modern Türkiye'nin Sisypheos Miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği", **Bilanço 98:75.Yılda Eğitim**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

Lekachman, R., "Toward Theory of Economic Growth", **National Policy for Economic Welfare at Home and Abroad**, içinde, Garden City, N.Y., 1955.

Melen, Mithat, **Eğitim Ekonomisi ve İstihdam**, Creative Yayıncılık, İstanbul Kasım 1997.

Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981, s.575.

Myrdal, G., **Asian Drama**, Vol. 1, Twentieth Century Fund, Washington D.C 1968.

Oğuzhan, Ferhat, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, TAK Yayınları, Ankara 1974.

- Öney, Erden, **İktisadi Planlama**, 5. Baskı, Savaş Yayınları Ankara , 1987.
- P. Todaro, Michael, Çeviren, Sezgin, Orhan, **Kalkınma Planlaması Modeller Ve Yöntemler**, Nihat Sayar Yayın – Yardım Ve Yardım Vakfı Yayınları, No. 417/651.
- Schultz, Theodore w., "Investment in Human Capital", **American Economic Review**, March 1961.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005), DPT.
- Serin, Nejdett, **Eğitim Ekonomisi**, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.
- Seventh Five Year Development Plan (1996-2000), SPO.
- Solow, R.M. (1957). Technical Change and Aggregate Production Function. **Review of Economics and Statistics**, (39).
- Statistical Yearbook 1988, UNESCO
- Tanilli, Server, **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?**, Cem Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul 1994.
- Tedimen, Osman, **Yüksek Kademe Yöneticilerinin Eğitilmesi ve Geliştirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İÜ. İTİA, İstanbul 1972.
- Tural, Necla, **Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Ortaöğretimin Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Politikalar ve Uygulamalar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987.
- Uluğbay, Hikmet, **TBMM 1998 Yılı Bütçe Raporu**, 22 aralık 1997.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973-1977), DPT.
- Ülgener, Sabri F., **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Der Yayınevi, altıncı baskı, İstanbul 1980.
- World Development Report 1980, Washington D.C.
- World Development Report, World Bank 1993.
- Yenal, Oktay, **Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı: Eğitim Boyutu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No: 443, Ankara Aralık 1999.

Yıldırım, Sinan, "Eğitim Üretiminde verimlilik ve Eşitlik Üzerine",
Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik Dergisi, Sayı: 671, 29 Ocak
2000.

Yıldız, Kaya, "Eğitim Ekonomi İlişkisi ve Eğitimin Ekonomik Faydaları",
Eğitim Planlaması ve Ekonomisi Üzerine Seçme Yazılar, Eds.
Kaya Yıldız-Nuri Akgün, Abant İzzet Baysal Ü. Yayınları No: 3,
Bolu 1997.

2000 Yılında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve
Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Aralık 1999.

2001 Yılında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve
Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

